

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Aleš Bernik

**Kronološka reprezentiranost akademsko izobražene populacije v
Državnem zboru RS**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Aleš Bernik

Mentorica: izr. prof. dr. Alenka Krašovec

**Kronološka reprezentiranost akademsko izobražene populacije v
Državnem zboru RS**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

Kronološka reprezentiranost akademsko izobražene populacije v Državnem zboru RS

V svojem diplomskem delu predstavljam različne teoretske vidike pojma predstavništvo. Osredotočam se na model mikrokozmičnega predstavništva ter poudarjam njegove kritike in njegovo kontradiktornost s teorijo elit. Model mikrokozmičnega predstavništva predvideva, da bi v primeru idealnega konstituiranja predstavniškega telesa, to predstavljalo mikrokozmos populacije oziroma zrcalo družbe. Ker politične stranke krojijo sestavo parlamenta in na kandidatne liste uvrščajo kandidate, izbrane po svojih objektivnih in subjektivnih merilih, izpostavljam tudi proces selekcije kandidatov v političnih strankah. Na primeru Državnega zbora Republike Slovenije, pri čemer uporabljam kriterij akademske izobrazbe, poskušam ugotoviti, ali je slovenski parlament v petih mandatnih obdobjih med letoma 1992 in 2008 sledil ideji mikrokozmičnega predstavništva. To preverjam s primerjavo ugotovljenih deležev akademsko izobražene populacije, deležev akademsko izobraženih kandidatov na kandidatnih listah slovenskih političnih strank za volitve v Državni zbor in deležev akademsko izobraženih poslancev Državnega zbora ter s pomočjo volilnih preferenc akademsko izobraženih volivcev. Predstavljam tudi stališča političnih strank, katerih prakse so diametralno nasprotne.

Ključne besede: *politično predstavništvo, selekcija kandidatov, teorija elit, akademska izobrazba, Državni zbor Republike Slovenije.*

Chronological Representation of the Academically Educated Population in the National Assembly of the Republic of Slovenia

In my diploma paper, I present different aspects of the concept of representation. I focus on the model of microcosmic representation and emphasize its critique and its contradiction with the elite theory. The model of microcosmic representation anticipates that in the case of ideally constituted representative body, it represents a microcosm of the population or a mirror of the society. Since political parties shape the composition of parliament and they place the candidates on their candidate lists by using objective and subjective criteria, I highlight the candidate selection process. In the case of the National Assembly of the Republic of Slovenia, with the use of the academic education criterion, I try to discover if the Slovenian Parliament has followed the idea of microcosmic representation in the five mandate periods between 1992 and 2008. I examine this by comparing the portion of academically educated population, the portion of academically educated candidates on the candidate lists for the National Assembly elections, the portion of academically educated deputies and through electoral preferences of the academically educated voters. I also present the standpoints of political parties, the praxis of which are diametrically opposite.

Keywords: *Political Representation, Candidate Selection, Elite Theory, Academic Education, The National Assembly of the Republic of Slovenia.*

Kazalo

Kazalo tabel.....	5
Seznam kratic	5
1 Uvod.....	6
1.1 Raziskovalni problem.....	7
1.2 Namen in cilji raziskovanja.....	7
1.3 Hipoteza	8
1.4 Raziskovalne metode in tehnike.....	8
2 Teoretična izhodišča.....	10
2.1 Politično predstavništvo	10
2.2 Kritike mikrokozmičnega predstavništva in vpeljava teorije elit.....	16
2.3 Politične stranke in selekcija kandidatov za volitve.....	19
2.3.1 Pomembnost izobrazbe pri selekciji kandidatov	22
3 Analiza	24
4 Sklep.....	32
Literatura	34
Prilogi	40
Priloga A: Odgovori LDS na postavljena vprašanja	40
Priloga B: Odgovori SNS na postavljena vprašanja.....	42

Kazalo tabel

Tabela 3.1: Delež akademsko izobraženih prebivalcev Slovenije v odstotkih	24
Tabela 3.2: Število in delež akademsko izobraženih kandidatov na kandidatnih listah parlamentarnih strank, ki se jim je v vseh petih mandatnih obdobjih uspelo uvrstiti v DZ.....	26
Tabela 3.3: Število in delež akademsko izobraženih poslancev v točkah konstituiranja DZ ..	28
Tabela 3.4: Volilne preference akademsko izobraženih volivcev na volitvah v DZ	30
Tabela 3.5: Povzetek odgovorov predstavnikov političnih strank LDS in SNS	31

Seznam kratic

ADP	Arhiv družboslovnih podatkov
DeSUS	Demokratska stranka upokojencev Slovenije
DS	Demokrati Slovenije
DZ	Državni zbor
LDS	Liberalna demokracija Slovenije
NDS	Narodno demokratska stranka
NSi	Nova Slovenija
PNS	Poslanca narodnih skupnosti
SD	Socialni demokrati
SDS	Slovenska demokratska stranka
SJM	Slovensko javno mnenje
SKD	Slovenski krščanski demokrati
SLS	Slovenska ljudska stranka
SMS	Stranka mladih Slovenije
SNS	Slovenska nacionalna stranka
SSS	Socialistična stranka Slovenije
SURS	Statistični urad Republike Slovenije
ZS	Zeleni Slovenije

1 Uvod

Za demokracijo v okviru slovenskega političnega sistema je v smislu pluralizma in kompetitivnosti temeljno obdobje med letoma 1989 in 1991. Leta 1989 so se na podlagi ustavnih dopolnil in sprejetega Zakona o političnem združevanju lahko začele ustanavljati politične stranke, leta 1990 so bile izpeljane prve demokratične volitve, v letu 1991 pa je Slovenija postala samostojna in neodvisna država ter je konec istega leta dobila svojo prvo ustavo. Ustanovljeno predstavniško telo, sestavljeno iz treh zborov in 240 poslancev, se je imenovalo Skupščina. Pozneje se je prvi dom slovenskega parlamenta (če imamo kot drugi dom v mislih Državni svet) preimenoval in preoblikoval v Državni zbor (DZ) z 90 poslanci, katere izvoli ljudstvo.

Proces izbire političnih predstavnikov je zelo kompleksen in se začne že v političnih strankah. Stranke na podlagi selekcijskih postopkov z uporabo svojih objektivnih oziroma subjektivnih meril določijo, kdo je primeren kandidat za strankino listo. Preden možnost dobijo volivci, preference poda stranka. Kdo pa sploh so tisti, ki so primerni, da ljudi zastopajo v predstavniškem telesu? V teorijah se med avtorji pojavljajo različna mnenja. Če politike razumemo kot elito, pri čemer izhajamo iz teorije elit (Mills 1965; Kovačević 1982; Hoffmann-Lange 1992; Bottomore 1993; Tomšič 2008), so to nadpovprečni ljudje, ki so bogati, ugledni, dobro izobraženi, ljudje z željo po politični moči. Če pogledamo rezultate postopka nominiranja za volitve, pri čemer izhajamo iz teorije o selekciji kandidatov (Norris in Lovenduski 1993; Bille 2001; Kasapović 2001; Katz 2001; Krašovec 2003; Barnea in Rahat 2007; Krašovec 2007; Cross 2008), lahko opazimo, da se v strankah odločajo na liste postavljati vedno bolj izobražene ljudi, ki izstopajo tudi po drugih pozitivnih lastnostih. Če parlament dojemamo kot zrcalo družbe, pri čemer izhajamo iz teorije o mikrokozmičnem predstavništvu (Fenichel Pitkin 1969; Sterne 1969; Birch 1995; Della Porta 2003, Judge 2005), pa se pojavi predpostavka, da bi morali vsi izvoljeni poslanci skupaj odlikavati družbeno strukturo glede na vse njene temeljne lastnosti.

Pravkar predstavljene teorije si torej nasprotujejo. Če naj bi bil parlament odsev ljudstva, potem ni logično, da politično elito sestavljajo nadpovprečni ljudje. Natančnejše poglede avtorjev prej omenjenih teorij bom predstavil v teoretičnih izhodiščih diplomskega dela.

1.1 Raziskovalni problem

Ugotovitve avtorjev, kot so Mills (1965), Adam (1992), Herzog (1992), Norris in Lovenduski (1993), Zajc (2004) ter Tomšič (2008), kažejo na to, da je akademska izobrazba predpogoj politične kariere, saj člani stranke v selekcijskih postopkih izbirajo bolj izobražene kandidate. Izvoljeni parlament ima tako večji delež diplomantov kot volilno telo. Posledično izobrazbena struktura v parlamentu precej odstopa od izobrazbene strukture prebivalstva. Stopnja izobrazbe poslancev pa naj bi se kljub vsemu še naprej zviševala. Na drugi strani teoretiki, kot so npr. Fenichel Pitkin (1969), Norris in Lovenduski (1993), Della Porta (2003) ter Judge (2005), za predstavniško telo trdijo, da bi bilo idealno, če bi bilo videti kot reducirana slika ali eksakten portret ljudi, zemljevid celotnega naroda, zvest odmev glasov državljanov, zrcalo družbe.

1.2 Namen in cilji raziskovanja

Namen diplomskega dela je raziskati, ali izvoljeni poslanci Državnega zbora (1992–2008) res predstavljajo mikrokozmos populacije, kot to predvideva model mikrokozmičnega predstavništva¹ (Birch 1995). To bom ugotavljal skozi vidik akademske izobrazbe s sledečo predpostavko: izobrazbena struktura poslancev je enaka izobrazbeni strukturi (mikrokozmosa) populacije. Kot »akademske« izobražene bom prepoznal tiste, ki so diplomirali, magistrirali ali doktorirali.²

Cilji diplomskega dela so odgovori na vprašanja:

- Kolikšen delež slovenske populacije je (bil) akademsko izobražen?
- Kolikšen je bil delež akademsko izobraženih strankarskih kandidatov na kandidatnih listah za volitve v DZ med letoma 1992 in 2008?
- Kolikšen delež akademsko izobraženih poslancev opazimo v vseh petih mandatnih obdobjih DZ?
- Katero stranko so akademsko izobraženi volivci najpogosteje volili na volitvah v DZ?

---

¹ Pippa Norris in Joni Lovenduski (1993) za izbrani model predstavništva uporabita besedo »demografski«, Simon Sterne (1969) »proporcionalni«, Della Porta (2003) pa pravi, da gre za »sociološko« pojmovanje predstavništva. V nadaljevanju diplomskega dela bom uporabljal le izraz mikrokozmično predstavništvo.

² To so različne razlage uporabe pridevnika »akademske« v *Slovarju slovenskega knjižnega jezika* (2000).

1.3 Hipoteza

»Teorija in empirija se nujno dopolnjujeta« (Toš 1988, 5). »S teorijo razumemo celovito pojasnitev kakega pojava ali skupine pojavov, ki vključuje dejstva in zakone« (Toš 1988, 3). »Teorija ustvarja znanstveno zanesljiva tla za analizo stanja, za predvidevanje in projekcijo bodočega« (Toš 1988, 3). Na podlagi relevantnih teoretičnih izhodišč drugega poglavja diplomskega dela sem izpeljal sledečo hipotezo, v smeri katere bo šlo raziskovanje:

Sodeč po številnih kritikah modela mikrokozmičnega predstavništva lahko pričakujemo, da DZ temu modelu ne sledi oziroma da z naraščanjem akademsko izobraženih poslancev, v enaki meri ne narašča tudi delež akademsko izobraženih v mikrokozmosu populacije.

1.4 Raziskovalne metode in tehnike

Flere (2000) trdi, da v znanosti nikoli ne moremo preučiti celotne populacije, vseh primerkov, o katerih želimo sklepati in celo predvidevati. Zato so raziskovalci prisiljeni sklepati tudi na podlagi omejenega števila primerkov. Na podlagi nepopolnega vpogleda tako z neko stopnjo verjetnosti sklepamo o celotni populaciji oziroma posplošujemo, kar naredimo z uporabo induktivne statistike (Flere 2000, 195). Ker podatki o izobrazbeni strukturi slovenskega prebivalstva niso na voljo,³ bom uporabil rezultate raziskav Slovensko javno mnenje (SJM), s pomočjo katerih bom iz vzorca sklepal na populacijo.

Pri seštevanju akademsko izobraženih kandidatov na kandidatnih listah političnih strank bom upošteval nominalno merjenje. »Nominalno merjenje v bistvu še ni merjenje: kvalitativnim pojavom arbitrarno določimo kvantitativno oznako, kar nam omogoča razvrščanje in uporabo kvantitativnih, zlasti elementarnih statističnih analiz« (Flere 2000, 134). Vsaka stranka ima možnost, da na svojo listo uvrsti 88 kandidatov ob vsakih parlamentarnih volitvah. Pri večjem številu strank kmalu pridemo do zelo visokih števil. »P/otreba po statistični analizi izhaja iz okoliščine, da se v vsaki znanosti srečujemo z ogromnimi števili zelo raznovrstnih primerkov, saj je pravzaprav stvarnost sama po sebi nepregledna, neobhodna je kvantitativna poenostavitev teh pojavov, po izražanju teh pojavov prek določenih skupnih izrazov, s potrebo po sklepanju in posploševanju iz kvantitativnih

---

³ Več o tem v tretjem poglavju.

podatkov /.../« (Flere 2000, 193). Da preverimo, koliko izvoljenih poslancev je akademsko izobraženih, lahko uporabimo opisno statistiko, ki se nanaša na »uresničevanje zreduciranja števila podatkov, strnjevanje, skrajševanje. Sem sodijo npr. odstotki, povprečja, standardni odkloni« (Flere 2000, 194).

V okviru diplomskega dela bom pridobil tudi podatke o tem, kako se je odločalo volilno telo. Arhiv družboslovnih podatkov (ADP) hrani datoteke podatkov javnomnenjskih raziskav, ki jih je po potrebi mogoče obdelati s sekundarno analizo. »Sekundarne analize so poskus statistične ali drugačne obdelave podatkov iz dostopnih datotek oziroma podatkovnih virov. V sekundarni analizi torej raziskovalec sam ne določa okoliščin zbiranja oziroma merjenja podatkov, temveč jih le obdeluje in interpretira« (Toš 1988, 154). »Najpogosteje uporabljeni viri podatkov za sekundarno analizo so statistični, ob njih pa še druge zvrsti evidenc, registrov, popisov, v aktualnem obdobju pa tudi ožje oziroma širše razviti informacijski sistemi in računalniške baze podatkov« (Toš 1988, 186).

Za kvalitativni vpogled v selekcijo kandidatov in za razkritje stališč političnih strank bom uporabil metodo intervjuja, ki je »način zbiranja podatkov z različnimi komunikacijskimi pristopi med dvema ali več ljudmi, na katerih vprašani (intervjuvani) odgovarjajo na vprašanja, ki jih zastavlja spraševalec, bodisi osebno, po pošti, po telefonu ali prek spleta« (Kustec Lipicer 2009, 138).

2 Teoretična izhodišča

2.1 Politično predstavništvo

Osrednji pojem diplomskega dela je politično predstavništvo oziroma politična reprezentacija (*representation*). Della Porta (2003) trdi, da je pojem predstavništva osrednji pojem politične znanosti. »Glagol *representare* v latinščini pomeni narediti nekoga (ali nekaj) za prisotnega, čeprav je dejansko odsoten. V klasični latinščini se je predstavljanje nanašalo samo na nežive objekte« (Brezovšek 2002, 52). »Dve stvari sta trivialno resnični v vseh predstavniških razmerjih (vključujoč politično, simbolično, artistično in lingvistično): domnevno obstaja neka stvar (ohlapno opredeljena), ki je zastopana, in neka stvar (ohlapno opredeljena), ki jo zastopa. Imenujte objekt reprezentacije *representirani/predstavljeni (Represented)*. Imenujte tistega, ki reprezentira, *predstavnik (Representative)*« (Rehfeld 2006, 5). Jezikovno razlago pojma omeni tudi Fenichel Pitkinova (1969, 16), ko razjasni, da predstavništvo (*representation*) pomeni, da se za prisotno naredi nekaj, kar je sicer odsotno. To (nekaj) je potem prisotno indirektno, prek posrednika. Preprosta ideja lahko zavzame različne oblike, odvisno od tega, kaj se napravi prisotno, s kakšno vrsto posrednika, v kakšnem smislu in pod kakšnimi pogoji (Fenichel Pitkin 1969, 16).

Različni avtorji politično predstavništvo različno pojmujejo, saj je po mnenju večine to zelo kompleksen koncept. Brennan in Hamlin (1999, 109) v svojem članku začeta z mislijo, da so ideje predstavništva v politični teoriji »notorično difuzne in uporne« in da je temeljna značilnost predstavništva neke vrste posredovalna skupščina, ki je postavljena med prebivalstvo in politično odločanje. »Predstavniška vladavina se od drugih vladavin razlikuje predvsem po izvoljeni skupščini (predstavniškem telesu). Njen teoretski temelj je v politični filozofiji naravnega prava« (Fink Hafner 2010, 20). »Ideja političnega predstavništva je v osrčju demokratičnih političnih sistemov. Sam koncept je kompleksen, njegov pomen pa izpodbijan znotraj politične filozofije in politične znanosti« (Norris in Lovenduski 1993, 373). Tudi Birch (1995, 69) izpostavi problematičnost koncepta predstavništva, ko poudari, da je predstavništvo koncept, ki je ustvaril več nesoglasij na nivoju politike v praksi kakor na ravni politične teorije ali filozofije. Pojavljajo se namreč spori o tem, kdo naj sploh bo reprezentiran? Brezovšek (2002, 52) se s tem v celoti strinja in dodaja še vprašanje o tem, kako bi morali izvoljeni predstavniki ravnati (po navodilih ali neodvisno od volilne baze)? Judge (2005, 12) pa izpostavi še eno dimenzijo, ko pravi, da diskusija postane še bolj

kompleksna, če se spustimo v specifične volivcev in predstavnikov. Da naredimo korak naprej, si je potrebno zastaviti sledeča medsebojno povezana vprašanja:

- Kako so razumljeni ljudje, kot posamezniki ali kot kolektivi (organizirani okoli geografskih volilnih enot, delovnih mest, funkcionalnih interesov ali družbenega razreda)?
- Kako so razumljeni predstavniki, kot posamezniki ali kot kolektivi (organizirani v kolektive skupščin, parlamentov, občin, cehev, delovnih svetov ali v kako drugo organizacijsko obliko)?
- Kaj predstavljajo predstavniki, ko delajo za volivce (posameznike: volivce, mnenja ali interese; kolektive: narod, geografske volilne enote, funkcionalne interese ali članstvo v kakšni drugi družbeni skupini) (Judge 2005, 12).

Z odgovori na zgoraj postavljena vprašanja pridemo do različnih vrst, zvrsti oziroma pojmovanj (kot se avtorji različno izražajo) koncepta predstavnništvo. Za klasifikacijo predstavnništva bom uporabil Birchevo (1995, 71–75) tipologijo, za katero so značilne štiri poglavitne uporabe termina »predstavnik«, ki se navezujejo na štiri osnovne tipe predstavnništva, ki se medsebojno značajsko razločujejo. Prve tri uporabe imajo tako politične kot apolitične konotacije in po Birchevem mnenju položaja izvoljenih poslancev v modernih demokracijah ne pokrivajo ustrezno, medtem ko je četrta povsem politična.

Prvi tip predstavnika oziroma predstavnništva se pojavi, ko se pojem predstavnik uporabi za opis osebe, ki ima priznano dolžnost zagovarjanja ali promoviranja interesov, določenih s strani pooblastitelja (*principal*). Predstavniki ne delujejo vedno tako, kot bi želel njegov pooblastitelj, njegova funkcija pa je doseči cilje, ki mu jih je postavil pooblastitelj (pri čemer je uporabljeno merilo uspešnosti). To obliko predstavnništva Birch imenuje delegirano predstavnništvo (Birch 1995, 71). O tej obliki predstavnništva sta pisala tudi McCrone in Kuklinski (1979), ki trdita, da sta za delegirano predstavnništvo osrednja dva pogoja. Prvi pogoj je, da mora predstavnik samemu sebi verjeti, da se mora obnašati v skladu s preferencami volivcev oziroma mora samega sebe dojemati kot delegata. Drugi pogoj je, da morajo volivci organizirati in izraziti svoje preference na način, ki bo predstavniku omogočal razviti dokaj natančno percepcijo mnenja volivcev (McCrone in Kuklinski 1979, 280). Sem se lahko uvrsti tudi primer, ki ga poda Rogowski (1981), ko razloži, da konvencionalno pravimo, da osebo A o določeni zadevi reprezentira druga oseba, oseba B. Oseba B to počne v obsegu, da lahko njena dejanja o zadevi odražajo to, kar lahko imenujemo idealne preference. Gre za

izbire, za katere bi se oseba A odločila, če bi bila idealno informirana, bi premogla strokovnost in bi ji bili lastni interesi povsem jasni (Rogowski 1981, 396).

Drugi tip Birch (1995) naveže na fizično podobnost in na ta način označi osebo, ki je v nekaterih pogledih značilna za večjo skupino ljudi, kateri pripada. Predstavniško telo bi bilo v tem pomenu besede idealno konstituirano, če bi bilo mikrokozmos večje skupnosti. Omenjeno obliko predstavništva Birch imenuje mikrokozmično predstavništvo, Della Porta (2003, 161) pa za to obliko uporabi prisodobno zrcala. Vsi avtorji pa na mikrokozmično predstavništvo ne gledajo tako kot Birch (1995). Pippa Norris in Joni Lovenduski (1993, 374) pojasnjujeta, da v praksi parlamenti izpolnjujejo kriterije mikrokozmičnega modela predstavništva, če je delež vseh relevantnih družbenih podskupin procentualno enak, kot je med volivci. Družbene podskupine se v družbah razločujejo glede na izstopajoče politične cepitve, ki lahko temeljijo na razredu, religiji, starosti, spolu, rasi, narodnosti, jeziku ali regiji. Della Porta (2003, 161) dodaja, da so se številne raziskave osredotočile na zmožnost parlamenta, da odraža družbeno, etnično, spolno in generacijsko strukturo. Temelj sociološkega pojmovanja predstavništva, kot pravi ista avtorica (prav tam), je občutek, da »se počutimo zastopani, če nas predstavlja nekdo, ki sodi v kalup našega lastnega 'izvora', ker domnevamo, da nas ta oseba 'pooseblja' /.../. Povsem verjetno je, da ima posameznik občutek, da je zastopan bolje, če je njegov predstavnik nekakšen *alter ego*, nekdo 'kot on sam', nekdo, ki ravna, kot bi ravnal tudi sam (ker je eksistenčno ali po poklicu enak njemu)« (Sartori v Della Porta 2003, 161). »Mikrokozmično predstavništvo zagotavlja kritičen standard, s katerim se lahko meri reprezentativnost obstoječih institucij« (Judge 2005, 23). Že Bentham je trdil, da je funkcija članov predstavniškega telesa, da v sebi konstituirajo mikrokozmos nacije. Če bodo predstavniki potem zasledovali svoje osebne interese, bodo prišli do odločitev, ki bodo maksimalno povečale srečo skupnosti (Birch v Judge 2005, 23). Zelo slikovito pa se je izrazil Mirabeau, ko je v govoru v ustavodajni francoski skupščini 30. januarja 1789 povedal, da »/.../ v vseh svojih delih in kot celota, naj bi predstavniško telo predstavljalo reducirano sliko ljudi – njihovih mnenj, teženj in želja ter moralo bi nositi relativni delež originala, natančno tako, kot zemljevid pred nas prinaša hribe in doline, reke in jezera, gozdove in poljane, velemesta in mesta« /.../ (Sterne 1969, 77). Zanimiva je tudi Adamsova (v Sterne 1969, 73) definicija: »Reprezentativen zakonodajalec naj bi bil eksakten portret, v malem, ljudi nasploh, saj naj bi mislil, čutil, razmišljal in ravnal kot oni.« Številni avtorji se ob pisanju o mikrokozmičnem predstavništvu največkrat sklicujejo na Hanno Fenichel Pitkin, zato je nujno navesti tudi njeno definicijo:

Če se politično predstavništvo razume z modelom, recimo, predstavniške umetnosti, potem se zdi, da je predstavništvo odvisno od opisne podobnosti med predstavniki in tistimi, katere zastopajo. Da je reprezentativen, mora zakonodajalec biti natančen zemljevid celotnega naroda, portret ljudi, zvest odmev njihovih glasov, ogledalo, ki natančno odseva različne dele javnosti. Kar kvalificira človeka, da reprezentira, je njegova reprezentativnost – ne kar počne, ampak kar je oziroma kakšen je (Fenichel Pitkin 1969, 10).

Za tretji tip (po Birchju manj pomemben od prvih dveh) gre, ko je objekt ali emblem opisan tako, da predstavlja večjo ali bolj abstraktno entiteto na simboličen način (krščanski križ, zvezde na ameriški zastavi, britanska kraljica, industrijski proletariat) (Birch 1995, 73–74). Fenichel Pitkinova (1969, 12) meni, da če simbolizacijo vzamemo kot model razumevanja političnega predstavništva, bo verjetno pozornost preusmerjena stran od vprašanj, kot sta: »Kakšen je dober zakonodajalec?« in »Kako naj bo reprezentativen zakonodajalec sestavljen?«, k vprašanju kot je: »Zaradi česa ljudje verjamejo v simbol, sprejmejo določenega človeka kot voditelja in utelešenje naroda?«

Četrti tip je po Birchevem (1995) mnenju najboljši, ker gre za ljudi, ki so predstavniki zato, ker so bili na svoje mesto imenovani v posebnem procesu volitev. »Predstavništvo je razmerje med volivci in izvoljenimi« (Bogdanor 1985, 2). To je determinirajoča značilnost predstavnikov, ki ostanejo predstavniki, dokler ne odstopijo, umrejo ali pa so premagani (ne glede na to, kako se obnašajo v predstavniškem telesu) (Birch 1995, 71–75). Strinja se tudi Fink Hafnerjeva (2010, 30), ki pravi: »Zgodovinsko gledano je moderno politično predstavništvo predvsem razmerje med volivci in političnimi predstavniki (kandidati za politične predstavnike).«

Tipologija predstavništva Anthonyja Harolda Bircha (1995) seveda ni edina, ki obstaja v literaturi. Omenjeno tipologijo sem izbral zato, ker je poglede določenih avtorjev glede tipov predstavništva mogoče enostavno uvrstiti v Birchev pregled. Vseeno pa je potrebno prikazati tudi klasifikacije drugih avtorjev, ki se v nekaterih pogledih razločujejo od Bircheve (1995) tipologije, ponekod pa ujemajo.

Griffiths (1969) predstavi štiri pomene besede predstavništvo (*representation*), pri čemer poudari, da pripisano velja zgolj za osebe:

- *deskriptivno predstavništvo* (osebo predstavlja nekdo, ki ji je v zadostni meri podoben; takšen predstavnik ne more postati vsak, ampak le tisti, za katerega se že predvideva, da ima neke določene podobnosti),

- *simbolično predstavništvo* (oseba je izbrana, da predstavlja neki duh oziroma tradicijo in ji za to ni potrebno imeti posebnih osebnih kvalitete),
- *pripisano predstavništvo* (predstavnik je lahko povsem drugačen od osebe, ki jo predstavlja; kar naredi ali se odloči, zavezuje njegovo stranko),
- *interesno predstavništvo* (oseba ne predstavlja le razreda ali ljudi, ampak neke interese) (Griffiths 1969, 134–137).

Griffithsovi (1969) pomeni besede predstavništvo se z Birchevo (1995) tipologijo ujemajo na dveh mestih: deskriptivno predstavništvo se v določeni meri pokriva z mikrokozmičnim in pomen simboličnega predstavništva lahko povežemo z istoimenskim tipom predstavništva pri Birchju.

Norris in Lovenduski (1993) trdita, da so se zgodovinsko uveljavili vsaj štiri modeli predstavništva: teritorialni (*district-legislator*), pluralistični (*pluralist*), strankarski (*responsible party*) in demografski (*demographic*).⁴ V primeru teritorialnega modela naj bi izvoljeni predstavniki v predstavniškem telesu predstavljali volivce oziroma interese teritorialnega področja, v katerem so bili izvoljeni; v primeru pluralističnega modela različne tekmujoče interesne skupine; v primeru strankarskega modela politiko stranke, na listi katere so bili izvoljeni; v primeru demografskega modela pa mikrokozmos populacije (Norris in Lovenduski 1993, 373). Pri modelih Pippe Norris in Joni Lovenduski (1993) lahko podobnost z Birchevo (1995) tipologijo opazimo v demografskem modelu predstavništva, kjer sta avtorici prav tako uporabili besedo »mikrokozmos«. Opazno je tudi prekrivanje med pluralističnim modelom predstavništva in Griffithsovim (1969) interesnim predstavništvom.

Fink-Hafnerjeva (2002) našteje različne zvrsti političnega predstavništva (ki se vzajemno ne izključujejo, si redko nasprotujejo in se lahko vzajemno tudi povezujejo):⁵

- *anticipatorno* (volivci se odločajo glede na pretekle izkušnje; politični predstavniki se osredotočajo na dejanja, za katera verjamejo, da jih bodo volivci nagradili na naslednjih volitvah),
- *žiroskopsko* (volivci zaupajo, da bo konkreten politični predstavnik deloval v skladu s svojimi prepričanji in načeli; politični predstavnik ni vezan na volivce na tradicionalen način),

---

⁴ Pri slovenskih imenih omenjenih štirih modelov predstavništva Pippe Norris in Joni Lovenduski (1993, 373) sem uporabil prevode Alenke Krašovec (2007, 12).

⁵ Enako imenovanje za razločevanje med oblikami predstavništva najdemo tudi pri Jane Mansbridge (2003, 515).

- *nadomestno* (neinstitucionalna, neformalna, občasna razmerja, ki niso teritorialno opredeljena, lahko pa temeljijo na zelo očitnih razmerjih moči; tudi moralna zavezanost delu volilnega telesa na način, ki ni neposredno institucionalno vtkan v politični sistem),
- *zadolžniško* (predstavništvo je vezano na obljube in odgovornost predstavnika volilnemu telesu; zajema celo verigo odgovornosti med volivci in političnimi predstavniki) (Fink Hafner 2002, 30–32).

Fink Hafnerjeva (2002) se zvrsti (kot jih imenuje) političnega predstavništva loti drugače in tako na bolj konkreten način predstavi razmerje (odnos in zaupanje) med volivcem in njegovim izbranim predstavnikom. Podobnosti z Birchevo (1995) tipologijo je zelo malo.

Andeweg in Thomassen (2005, 511) predstavita pogled Esaiassona in Holmberga o tem, kako lahko na predstavniško demokracijo gledamo *bottom-up* in *top-down*. Pri predstavništvu (gledano *ex post*), ki poteka od spodaj, se proces začne z državljanji, ki vstopijo v politični proces z izkristaliziranimi stališči. Politično predstavništvo se v tem primeru rabi kot prevajalec teh procesov v javno politiko. Splošne preference so eksogene, predstavniška demokracija je lahko opisana kot populistična, merilo za predstavništvo od spodaj pa je odzivnost. Na drugi strani je pri predstavništvu, ki poteka od zgoraj, predstavnikom dodeljena bolj aktivna vloga. Proces političnega predstavništva se začne s predstavniki, ki vstopijo v politični proces s svojimi stališči in ta predstavijo državljanom, da bi dobili njihovo odobritev oziroma podporo. Splošne preference so lahko endogene za interakcije s politiki, predstavniška demokracija je lahko označena kot elitistična, merilo za predstavništvo od zgoraj pa je odgovornost. Andeweg in Thomassen (2005, 512) predstavita štiri tipe (*modes*) političnega predstavništva, ki jih imenujeta nova tipologija političnega predstavništva. Nadzoru *ex post* dodata še *ex ante* in tako vzpostavita dva nova tipa političnega predstavništva (poleg *odzivnosti* in *odgovornosti*): *delegiranje* (od spodaj; volivci morajo imeti preference, ki so hkrati eksogene in stabilne, politična agenda pa mora biti stabilna) in *avtorizacijo* (od zgoraj; volivcem ni potrebno imeti eksogenih preferenc, a če jih nimajo, se predvideva, da jih lahko razvijejo kot reakcijo na kampanjo (endogene preference)). Menim, da je pri Andewegu in Thomassenu (2005) razmerje med predstavnikom in volivcem med vsemi naštetimi avtorji predstavljeno najbolj kompleksno. Njuna t. i. »nova tipologija« se od Bircheve (1995) in preostalih najbolj razločuje, saj avtorja za predstavljene tipe uporabita povsem svoje spremenljivke.

2.2 Kritike mikrokozmičnega predstavništva in vpeljava teorije elit

Model mikrokozmičnega predstavništva je naletel na kritike nekaterih avtorjev. Judge (2005, 22) je izpostavil, da je razlaga Pitkinove »zavajajoča zaradi uporabe edninskega zaimka, saj noben posameznik proporcionalno ne more odražati karakteristike družbene skupine. Najpreprosteje: noben posamezen predstavnik ne more biti pol ženska in pol moški ali 5 odstotkov črn in 95 odstotkov bel /.../. Le na institucionalni ali agregatni ravni sta kot taka odraz ali proporcionalnost ponujena«. Kritičen je tudi Birch (1995), ki pripomni, da svet še ni videl predstavniške skupščine, ki bi bila v mikrokozmičnem smislu v celoti zastopana. Kljub vsemu se vodje strank dobro zavedajo kritik, ki se lahko uperijo proti njihovi stranki, če ne bodo resno poskušali pri selekciji kandidatov pokriti vsaj poglobitve družbene dimenzije svojih volivcev (Birch 1995, 72–73). Trije temeljni razlogi nasprotovanja mikrokozmičnemu predstavništvu so: nepraktičnost, nezaželenost in neizvedljivost (Judge 2005, 43). Glede na kriterij mikrokozmičnega predstavništva večina parlamentov ni reprezentativna. Zakonodajalci zahodnih demokracij ponavadi izhajajo iz privilegirane socialnega okolja in so daleč od tega, da bi predstavljali mikrokozmos naroda (Norris in Lovenduski 1993, 374). Della Porta (2003) sklene s tem, da so, razen nekaterih izjem, teorijo o »parlamentu zrcalu« v demokraciji ocenili kot nezadostno. Če bi parlament res odražal značilnosti prebivalstva, pa ni nujno, da bi povzemal tudi zahteve prebivalstva (Della Porta 2003, 162).

Že v uvodu diplomskega dela sem izpostavil, da med mikrokozmičnim modelom predstavništva in teorijo elit lahko zaznamo določeno kontradiktornost. Parlament namreč ne more biti zrcalo ljudi oziroma celotne populacije, če pa naj bi bili predstavniki v parlamentu že po svojih atributih nadpovprečni. Korektno je, da na tem mestu predstavim poglede predstavnikov elitistične teorije. Za začetek je zanimiva Kellerjeva (v Tomšič 2008, 19) misel: »Naj je skupnost velika ali majhna, bogata ali revna, preprosta ali kompleksna, vedno nekateri njeni pripadniki izstopajo kot zelo pomembni, zelo močni ali zelo prominentni.« Keller nas tako praktično pripelje do koncepta elit. »Beseda elita je bila v sedemnajstem stoletju uporabljena za opisovanje posebnih dobrin posebnih odličnosti; uporaba je bila kasneje razširjena za sklicevanje na superiorne družbene skupine, kot so prestižne vojaške enote ali višje vrste plemstva« (Bottomore 1993, 1). »Termin ni postal široko uporabljan v sociološkem in politološkem pisanju do poznega devetnajstega stoletja v Evropi oziroma do 1930-ih v Britaniji in Ameriki, ko je bil razpršen skozi sociološke teorije elit, predvsem skozi pisanje Vilfreda Pareta« (Bottomore 1993, 2–3). Kovačevič (1982, 18) pojasni, da se elito

navadno razume kot »sloj ljudi, ki se zahvaljujoč neki lastnosti, resnični ali pripisani, nahaja na vrhu in odloča ne samo o lastnih dejanjih, ampak tudi o delovanju in življenju članov celotne skupine ali družbe«, Bottomore (1993, 7) pa o elitah doda še to, da so »funkcionalne, v večini poklicne skupine, ki imajo visok status (iz katerega koli razloga že) v družbi«.

Pomembnejša klasična avtorja elitizma sta Vilfredo Pareto in Gaetano Mosca. Pareto meni, da si vsako področje prizadeva imeti svojo elito, ki sestoji iz tistih oseb, katere so najboljše v določeni dejavnosti. Pogoj za vstop v elito so veščine. Na vsakem področju so namreč udeleženci, ki so bolj talentirani od drugih in so zato pripravljene na skok na vrh. Med vsemi različnimi elitami bo vladajoča elita sestavljena iz ljudi, ki so se dokazali kot najbolj talentirani v umetnosti politike (Birch 1995, 171). Drugi klasični avtor Gaetano Mosca pa verjame, da Aristotelova delitev režimov na monarhične, oligarhične in demokratične zakriva realnost ter da so vsi režimi določeni z vladanjem maloštevilnih nad mnogimi, za kar obstajata dva razloga. Prvi razlog je, da se lahko manjšina organizira na način, na kakršnega se velika množica ne more. Drugi razlog pa tiči v tem, da imajo člani vladajoče manjšine vedno attribute, resnične ali navidezne, ki so visoko cenjeni in zelo vplivni v skupnosti. Pri tem Mosca ne misli le na ljudi na visokih položajih, ampak na širšo skupino ljudi, ki izhajajo iz istega razreda (Mosca v Birch 1995, 171–174). Mosca je bil sicer prvi, ki je razločeval med elito in masami, čeprav je pri tem uporabil druge pojme. Na eni strani ima vladajoča elita moč, na drugi strani je masa nima. Govorimo o razmerju med vladajočimi in vladanimi (Mosca v Bottomore 1993, 2–3). Bottomore (1993, 3) pa izpostavi, da sta Pareto in Mosca pojem elit povezovala predvsem s politično močjo (Bottomore 1993, 3).

Veliko teorij o elitah izhaja, vsaj implicitno, iz dihotomne podobe družbe, ki deli družbo na elite in neelite oziroma množico (Field in Higley v Hoffman-Lange 1992, 92). Tudi Tomšič (2008, 23) omeni, da klasična elitistična teorija zagovarja ostro delitev družbe na aktivno, dobro organizirano in kohezivno manjšino (z izrazitim občutkom pripadnosti), ki vlada družbi, ter na neorganizirano in apatično večino, ki je prvi podrejena. Tudi Hoffman-Langejeva poda razlago pojma elite (1992, 91): »V družboslovnih znanostih se pojem elite pretežno uporablja za označevanje skupine mogočnikov znotraj nekega družbenega sistema,« in doda (1992, 92), da »predstavljajo elito sicer osebe, ki so na konici piramide moči, vendar ni nujno, da so obenem razločno oddvojene od preostale družbe.« Hoffman-Langejeva (prav tam) nadaljuje s tem, da je teza o dihotomiji elita-množica za kompleksne moderne družbe neustrezna, saj je težko konkretno določiti obseg elite moderne družbe zaradi iskanja enoznačnega merila za razmejitev. Vsako diferencirano pojmovanje pokaže, da je mogoče

elito kakor neelito smiselno razumeti le kot v sebi mnogovrstni diferencirani tvorbi. Ne gre za majhno strateško skupino na eni strani in za neko amorfnno množico na drugi. Kovačević (1982) izpostavi neenakost, ki obstaja, kot nekaj nujnega, kar omogoči, da je družba posledično razdeljena na elito in maso. Delitev je odvisna od moči, ki je neenako razporejena v družbi. Pri tem se moč definira kot možnost, da se ustvari lastna volja in da se jo naloži drugim. Razločujemo politično, vojaško, znanstveno elito, elito po bogastvu, elito po poreklu, umetniško elito, elito glede na izobrazbo itd. (Kovačević 1982).

Tomšič (2008) pravi, da imamo pri obravnavi elit in elitnosti opravka z dvema kriterijema. Prvi je kriterij posedovanja moči (zmožnosti obvladovanja družbe), drugi je kriterij odličnosti (posedovanje vrhunskih znanj in talentov). Prvi kriterij se nanaša predvsem na politično elito, drugi kriterij pa velja na nekaterih drugih področjih, kjer so bistveni teoretično znanje, kreativnost in inovativnost, ki so prav tako tudi osnova intelektualne aktivnosti. Ti kriteriji se na različnih področjih med seboj precej razločujejo. Razlikovanje med »elito moči« in »elito znanja« pa ne pomeni, da med njima ni povezav. Na vsakem področju so namreč za uspešno delovanje potrebne prav določene kvalitete (Tomšič 2008, 20–21).

Da lahko razumemo družbeno vlogo političnih elit kot nosilcev moči, je pomembno, da poznamo tri vidike družbenih odnosov. Za nas je pomemben družbeni odnos med elitami in neelitami, ki se nanaša na vertikalno integracijo (predstavništvo). Tu elite nastopajo nekako v dvojni vlogi. Po eni strani morajo avtentično zastopati interese »svoje skupnosti«, zato morajo biti z njo »na isti valovni dolžini«. Po drugi strani si prizadevajo za emancipacijo od svoje baze (Tomšič 2008, 50–54). Kovačević (1982, 46–53) podobno kot Tomšič (2008) razume politično elito kot tisto skupino ljudi, ki ima moč. Nasprotno od drugih elit se politična elita definira po kriteriju moči. Moč se izraža kot oblast znotraj pravno reguliranih družbenih odnosov. »Elita oblasti je sestavljena iz ljudi, katerim položaj v družbi omogoča, da se vzdigujejo nad povprečno okolje običajnih ljudi; ti ljudje so na položajih, na katerih nastajajo odločitve z daljnosežnimi posledicami« (Mills 1965, 5–6).

»V politično elito spadajo tisti, ki se aktivno zavzemajo za uresničitev določenih vrednostno opredeljenih strankarskih ciljev, in tudi misleci, ki razvijajo politične ideje in strategije. Člani politične oz. strankarske elite pogosto kandidirajo na volitvah, na drugi strani pa se poslanci z izvolitvijo vključujejo v širšo politično elito. Razlika je videti predvsem v hierarhičnem razmerju med strankarskimi vodstvi in skupinami strankarskih poslancev /.../« (Zajc 2004, 229). Zajc (2004, 229) še poudari: »Razmerje med poslanci oz. poslansko in

politično elito je pravzaprav težko določiti, saj se dokaj prekrivata.« Poslanci sestavljajo posebno skupino, ki je izredno pomemben del nacionalne politične elite (Zajc 2004, 127). »Parlamentarno elito v pravem pomenu predstavljajo predvsem dobro izobraženi posamezniki, ki svoje znanje kombinirajo s praktično izkušnjo delovanja v parlamentu, obvladovanjem parlamentarnih procedur in navad. Iz tega sledi, da parlamentarno elito predstavljajo višje izobraženi poslanci, ki zasedajo svoje mesto že več mandatov /.../« (Pinterič 2006, 57).

Demokracijo označujeta dve temeljni načeli, in sicer svoboda združevanja in institut splošnih volitev. Obe načeli ne izključujeta obstoja elit, ampak vplivata na njihovo strukturo. Svoboda združevanja je poleg povezave s svobodnimi volitvami neločljivo povezana tudi z obstojem medsebojno tekmujočih političnih strank. Vse to nujno prinaša pluralistično strukturo elit (Hoffman-Lange 1992, 95). Bottomore (1993, 10) trdi, da teoriji elit Pareta in Mosce ne nasprotujeta splošni ideji demokracije. Tomšič (2008, 25) se strinja, da obstoj elit ni nezdržljiv z demokratično politično (oziroma nasploh družbeno) teorijo. Politika zaradi svoje zakonodajne funkcije zaseda nekakšno osrednje mesto v družbi, saj ima vlogo posrednika med različnimi področji. V demokratičnih sistemih torej to ne pomeni, da je nadrejena ostalim družbenim področjem (Tomšič 2008, 34). Kovačević pa (1982, 23) trdi ravno nasprotno, namreč da so teorije elit, ne glede na svojo evolucijo, protidemokratske, saj se moči naravno ne da enakomerno razporediti.

2.3 Politične stranke in selekcija kandidatov za volitve

»Najvažnejši način formiranja politične elite je izbirni proces, torej volitve« (Kovačević 1982, 87). »Volitve neizogibno izberejo elite, vendar navadni državljani definirajo, kaj konstituira elito in kdo ji pripada« (Brezovšek 1997, 107). Brezovšek (2002, 52) trdi, da volitve in politično predstavništvo skupaj predstavljajo »najtesneje povezana in soodvisna pojava«, pri čemer za volitve poudari, da so »srčika političnega procesa« (Brezovšek 2002, 51). Isti avtor (2002, 58) nadaljuje s tem, da so volitve »splošno sprejeta osnova in tipična oblika vzpostavljanja funkcije političnega predstavništva« (Brezovšek 2002, 58). »Državlani imajo na volitvah, ki so praviloma vsake štiri leta, možnost, da zamenjajo predstavnike, izvoljene na listah strank, ali samostojne poslance, ki so svojo vlogo slabo opravljali, in izvolijo na njihovo mesto kandidate strank, ki imajo boljše zamisli in programe« (Zajc 2004, 23).

Fink-Hafnerjeva (2001, 17) trdi, da so politične stranke »ključna vez med državljani in državo«. Stranke so tako »edine organizacije, ki delujejo v volilni areni in tekmujejo za glasove« (Panebianco 1988, 6), hkrati pa so »instrumenti, ki so najbolj prilagojeni političnemu boju« (Meny v Fink-Hafner 2001, 14). Politične stranke nastopajo kot bolj ali manj nezamenljivi zastopniki posameznih slojev in skupin ljudi. Njihova vloga je pomembna na volitvah, v delovanju samega predstavniškega telesa, pri oblikovanju in nadzoru vlade. Stranke so postale bistveni sestavni del sodobnih parlamentov in hkrati poglobilni dejavniki njihovega delovanja. Sodobni parlamenti naj bi se izoblikovali prav zaradi strank, njihova racionalnost naj bi se kazala prav v tem, da spravijo strankarski boj v sprejemljive okvire (Zajc 2004, 38–39). Zanimiv je Ogrisov citat: »Da ni strankarstva, bi ne bilo treba parlamenta /.../« (Ogris v Zajc 2004, 38). Krašovčeva (2000, 40) pa pravi: »Zaradi prevlade strank na parlamentarnih volitvah strankarska selekcija bistveno zožuje možnosti izbiranja volivcev na volitvah. Možni kandidati strank se morajo po navadi najprej dokazovati v strankah in izpričati vsaj določeno mero predanosti in lojalnosti, da sploh postanejo kandidati.«

V demokratičnih ureditvah kandidati za poslanska mesta v nacionalnem parlamentu torej praviloma kandidirajo na strankarskih listah (Zajc 2004, 230). Adam (1992, 11) objasni možnost kandidiranja: »N/ačelno je možno, da vsak polnoleten in opravično sposoben državljan kandidira za kakršno koli politično funkcijo in je nanjo lahko izvoljen. V realnem življenju je to (zadnje) bolj izjema, saj so se uveljavili strukturirani in kontrolirani načini – v glavnem preko strank – rekrutacije in selekcije, ki v ospredje postavljajo zahtevo po kompetenci.« Tudi Herzog (1992, 74) izpostavlja pomen političnih strank. Te naj bi »*de facto* pridobile neke vrste monopol nad rekrutiranjem in socializacijo vodilnega političnega naraščaja, pri čemer so nečlani popolnoma izključeni iz tekmovanja za politične položaje«. »S/elekcija kandidatov je pomembna, ker vpliva na osebe, ki bo vključeno med odločevalsko elito in posredno vpliva na vrste javnopolitičnih odločitev, ki bodo uzakonjene« (Crotty v Cross 2008, 600). »Kvaliteta izbranih kandidatov determinira kvaliteto izvoljenih poslancev nastalega parlamenta, pogosto članov vlade in v določeni meri državnih politik« (Gallagher in Marsh v Bille 2001, 364).

»S/elekcija kandidatov je jedro aktivnosti, ki univerzalno razlikuje stranke od ostalih političnih organizacij« (Sartori v Cross 2008, 596). »Metode za selekcijo kandidatov so znotraj strankarski institucionalni mehanizem, s katerim stranke izberejo svoje kandidate pred splošnimi volitvami« (Barnea in Rahat 2007, 375). »Proces nominacije je postal odločilen

proces v stranki. Tisti, ki lahko napravi nominacije, je lastnik stranke« (Schattschneider v Cross 2008, 597). »Preden poslance izvolijo volivci, jih izvoli njihova stranka. Volivci le potrdijo to izbiro« (Duverger v Kasapović 2001, 4). »Pravo tekmovanje za mandate se ne zgodi na dan volitev, temveč znotraj strank« (Neisser/Plasser v Kasapović 2001, 4). »Volivci le določijo število sedežev, ki jih bo stranka dobila, medtem ko stranke odločijo, kdo bo zasedel te sedeže« (Kasapović 2001, 4–5). Pesonen je izračunal, da je v celotnem selekcijskem procesu izločenih 99,96 % upravičenih kandidatov in posledično lahko volivci izbirajo le med 0,04 % kandidati (Gallagher v Krašovec 2007, 115). Volivci imajo torej možnost izbire med kandidati, ki so dobili mandat strank, da nastopijo na volitvah (Krašovec v Krašovec 2007, 115).

»Glede na pomembnost procesa selekcije kandidatov in očitnih ter številnih možnosti notranjih prerekanj in konfliktov, ki so vstavljeni v dejansko selekcijo kandidatov, je logično domnevati, da bodo procedure za ta postopek in spremembe v postopku, eksplicitno in podrobno specificirane v strankinih predpisih« (Bille 2001, 365). »/S/tranke sicer menijo, da je selekcija kandidatov za volitve popolnoma notranja zadeva strank in zato ne želijo, da se vonj njihove kuhinje razširi po okolici« (Duverger v Krašovec 2007, 114). »Kljub temu, da stranke okolici ne želijo podobno razkriti procesov selekcije kandidatov za volitve, lahko te procese do določene mere razkrijemo na podlagi analize formalnih dokumentov strank« (Krašovec 2007, 114).

»Tisti, ki v stranki odloča o selekciji kandidatov za parlamentarne volitve velikokrat vzpostavlja (ne)formalne kriterije v procesih selekcije in (zavedno ali nezavedno) (ne)formalne kriterije lojalnosti do strank oziroma do ključnega odločevalca v njih« (Krašovec 2003, 76). »/S/trankarski kandidati v veliki meri definirajo in določajo javno podobo stranke na volitvah. Kolektivno manifestirajo demografske, geografske in ideološke dimenzije stranke. Artikulirajo in interpretirajo strankine dosežke iz preteklosti in program ter obljube za prihodnost« (Katz 2001, 278).

2.3.1 Pomembnost izobrazbe pri selekciji kandidatov

»/Kandidati/ so izbrani v skladu s strankinimi merili, ki ponavadi združujejo osebne, ideološke in t. i. posebne volilne kvalitete« (Kasapović 2001, 5). Gre za posameznike, ki so jih stranke izbrale in postavile na listo zaradi ugleda, zaslug ali posebnih sposobnosti (Zajc 2004, 230). Seligman (Gallagher v Krašovec 2007, 127) loči dve skupini meril pri selekciji kandidatov:

1. objektivne lastnosti kandidatov (starost, spol, socialni položaj ...),
2. subjektivne lastnosti kandidatov (politične izkušnje, sposobnosti komuniciranja in organiziranja ...).

Pod objektivne lastnosti kandidatov spada tudi posameznikova izobrazba. Adam (1992, 13) meni, da se vedno bolj uveljavlja pravilo, da je akademska izobrazba (univerzitetna diploma) katere koli smeri predpogoj politične kariere. To je sicer v določenem nasprotju s pričakovanjem o zastopanosti vseh slojev v politiki, a gre za element profesionalizacije (Adam 1992, 13). Ta je namreč pogosto uporabljena kot namig na proces progresivne menjave parlamentarnega osebja, ki ima aristokratsko in podjetniško ozadje, z izvlečkom novega visoko izobraženega osebja, ki izhaja iz višjega srednjega sloja (Panebianco 1988, 222). Herzog (1992, 74) ta proces imenuje *akademizacija* politikov in zatrjuje, da je v »vseh zahodnih demokracijah že nekaj časa opaziti večanje števila akademsko izobraženega vodilnega osebja, pri čemer prevladujejo čisto določene izobraževalne poti, med drugim v javnem pravu in družbenih vedah«. Podobno poudarja Ranney (v Norris in Lovenduski 1993, 386–387) ko pravi, da »člani stranke izbirajo bolj izobražene kandidate, ker naj bi to bil znak sposobnosti in socialnega statusa kandidatov«. Še posebej zanimiv je v tem pogledu Millsov (1965, 249) citat: »Poslanci so ljudje z visokošolsko diplomo.«

Za Veliko Britanijo, kot za primer stare demokracije, Pippa Norris in Joni Lovenduski pravita (1993, 386–388), da je glede izobrazbe dobro znano, da parlament vsebuje veliko več diplomantov (še posebej z Oxforda in Cambridga), kot pa jih ima volilno telo. V svoji raziskavi sta avtorici (prav tam) ugotovili, da je 70 odstotkov poslancev diplomantov, medtem ko ima tako stopnjo izobrazbe le 6 odstotkov volivcev.

V postsocialističnih demokratičnih državah je mnogo vodilnih oporečniških intelektualcev zasedlo vodilna mesta v politiki in oblastnih strukturah. Politika se je v novih razmerah intelektualizirala, saj so med politiki tako večino temeljnih položajev zavzeli

izobraženi ljudje. V letu 1990 je v novo izvoljenem madžarskem parlamentu kar 90 % poslancev imelo univerzitetno diplomu, polovica pa doktorat (Tomšič 2008, 142).

Usposabljanje na področju prava je po Royevem (1967) mnenju odskočna deska za vstop v politiko, kajti rezultati njegove raziskave so pokazali, da so bili kandidati, ki so bili izbrani kot kandidati za volitve v ameriški Kongres, bolj izobraženi od ostalih. Če imamo kandidate z diplomu in višjimi stopnjami izobrazbe za intelektualce, potem je zanje politika vsekakor zanimiva. Višje stopnje izobrazbe so namreč nujni atribut za pridobitev prestižnih pozicij v politični stranki (Roy 1967, 372–373).

V večini zahodnih demokracij izobraževalni sistem v določeni meri ohranja in razvija ideologijo pravila elit, saj poudarja izbor izjemnih posameznikov za elitne položaje, namesto da bi skupnost dvignila splošno raven izobrazbe (Bottomore 1993, 96–97). Kovačević (1982, 35) pojasni, da je v vseh teorijah elit kot pomemben prikazan kriterij izobraževanja. Nekje se ga obravnava kot problem posebne sposobnosti določenih skupin ljudi, nekje pa kot proizvod določenega izobraževalnega sistema.

3 Analiza

Analitični del diplomskega dela bo usmerjala sledeča hipoteza: *Sodeč po številnih kritikah modela mikrokozmičnega predstavništva lahko pričakujemo, da DZ temu modelu ne sledi oziroma da z naraščanjem akademsko izobraženih poslancev v enaki meri ne narašča tudi delež akademsko izobraženih v mikrokozmosu populacije.*

Da preverim, če v Sloveniji sledimo modelu mikrokozmičnega predstavništva, moram najprej nujno analizirati izobrazbeno strukturo prebivalstva. Statistiko hrani in na spletni strani⁶ objavlja Statistični urad Republike Slovenije (SURS). Ob pregledu baz je jasno to, kar je izpostavila že Grabnerjeva (2010). SURS hrani podatke le o stopnji izobrazbe za delovno aktivno prebivalstvo v Sloveniji. Edini obstoječi podatki o izobrazbeni strukturi prebivalstva so iz rezultatov Popisa 1991 in 2002. Zato si bom pomagal z rezultati raziskav SJM, kjer naj bi bil zajet reprezentativen vzorec populacije⁷.

Tabela 3.1: Delež akademsko izobraženih prebivalcev Slovenije v odstotkih

Raziskava ⁸	Vprašanje ⁹	Odgovor	Delež
1992/3	6.14	Dokončana visoka šola, fakulteta, akademija	5,6
1996/2	8.07	Dokončana visoka šola, fakulteta, akademija	4,8
2000/1	8.06	Dokončana visoka šola, fakulteta, akademija	9,4
2004/2	F6	Visoka šola ali fakulteta + Magisterij ali doktorat ¹⁰	10,4
2008/2	F6	Visoka šola, fakulteta, akademija + Magisterij ali doktorat	14,1
Skupno povprečje deležev			8,86

Vir: prirejeno po Toš, ur. (1999; 2004; 2009).

V tabeli 3.1 je prikazano, kakšen delež prebivalstva Slovenije je akademsko izobražen. Delež se je v šestnajstih letih (od leta 1992) postopoma povečal za skupaj 8,5 %. Izjema je bilo leto 1996, ko je bil delež akademsko izobraženih prebivalcev Slovenije za 0,8 % nižji,

⁶ http://www.stat.si/tema_demografsko.asp.

⁷ V nadaljevanju bom dosledno izhajal iz tega, da lahko iz reprezentativnega vzorca sklepamo na populacijo.

⁸ Izbral sem raziskave SJM, ki najbolj sovpadajo z datumi konstitutivnih sej DZ: 23. november 1992, 28. november 1996, 27. oktober 2000, 22. oktober 2004, 15. oktober 2008 (Državni zbor 2007; 2008b).

⁹ Vprašanje se je glasilo: »Navedite zadnjo šolo, ki ste jo končali, redno ali izredno.«

¹⁰ Odgovora na vprašanje F6 (SJM 2004/2 in 2008/2) sem združil zaradi predpostavke, da so v letih 1992, 1996 in 2000 respondenti z magisterijem ali doktoratom izbrali zgoraj navedeni odgovor, saj druge opcije avtorji raziskave niso ponudili.

kot pa v letu 1992. Skupni povprečni delež akademsko izobraženih v analiziranih letih je 8,86 %.

Ker sem podatke o deležu akademsko izobraženih v slovenski populaciji (pri čemer sem sklepal iz vzorca) dobil, lahko raziščem, kako izobražene kandidate na liste postavljajo selektorji v političnih strankah. Slovenija je dokaj mlada država, zato velja omeniti, da so stranke tiste, ki imajo pri zamenjavah političnih sistemov in v prvem kritičnem desetletju utrjevanja mladih demokracij temeljno vlogo (Linz v Fink-Hafner in Krašovec 2000, 156). Krašovčeva (2003) je za primer Slovenije ugotovila, da slovenska zakonodaja selekciji kandidatov v političnih strankah namenja le malo pozornosti. Zakon o političnih strankah od strank zahteva, da v statutih določijo postopek in organ, ki določa kandidate za volitve. Kakšen bi postopek moral biti in kateri organ naj določa kandidate, pa ni opredeljeno. Tudi Zakon o volitvah v državni zbor to prepušča pravilom posameznih strank. Edina zahteva je, da se lista kandidatov določi s tajnim glasovanjem in da mora biti vložitvi kandidatur dodan zapisnik o določitvi liste kandidatov ter pravila političnih strank. Nacionalna zakonodaja tako minimalno sooblikuje procese selekcije kandidatov pri vseh strankah. Glede na statute (kot notranje akte) političnih strank pa lahko rečemo, da so procesi selekcije kandidatov v slovenskih parlamentarnih strankah v skoraj izključni pristojnosti strankarskih elit, predvsem tistih na nacionalni ravni. Odločilno vlogo imajo centralni organi strank, ki imajo na ta način možnost izoblikovati (ne)formalne kriterije in pravila čustvovanja (Krašovec 2003, 80–83). Nacionalnih določil o tem, kolikšen delež akademsko izobraženih kandidatov naj politična stranka postavi na listo, ni. Zaradi raziskovalnih ugotovitev različnih avtorjev predpostavljam, da model mikrokozmičnega predstavništva (tudi za Slovenijo ne velja. Zato pričakujem, da bo povprečni delež akademsko izobraženih kandidatov na listah presegal 8,86 %, ki velja za populacijo in da trend deleža akademsko izobraženih na listah in v populaciji ne bo enakosmeren. Omenim lahko, da je bila leta 1995 pod vodstvom Krambergerja (v Tomšič 2008, 195–197) opravljena empirična raziskava *Elite na Slovenskem*. Glede politične elite je bilo ugotovljeno: da je bilo pripadnikov politične elite z dokončano najmanj visoko izobrazbo 82,4 % in da je 77,3 % izmed vprašanih pripadnikov politične elite menilo, da je bila izobrazba zelo ali precej pomembna za njihov vstop v elito. Poleg izkušenj in entuziazma je bila izobrazba med tistimi dejavniki, ki jih pripadniki elite štejejo za najpomembnejše pri svoji elitni promociji (Tomšič 2008, 195–197). S tem lahko še dodatno potrdim domnevo, da se bo pri kandidatih za volitve v DZ pojavil večji delež akademsko izobraženih, kakor ga

najdemo v slovenski populaciji nasploh. To bi pokazalo na neskladje z mikrokozmičnimi »ideali«. Rezultate sem predstavil v tabeli 3.2.

Tabela 3.2: Število in delež akademsko izobraženih kandidatov na kandidatnih listah parlamentarnih strank, ki se jim je v vseh petih mandatnih obdobjih uspelo uvrstiti v DZ

	1992–1996	1996–2000	2000–2004	2004–2008	2008–2012	Skupaj in povprečje
LDS	49/74 (66,22 %)	54/80 (67,5 %)	53/83 (63,86 %)	51/82 (62,20 %)	59/82 (71,95 %)	266/401 (66,33 %)
SDS	42/77 (54,55 %)	55/84 (65,48 %)	48/86 (55,81 %)	45/85 (52,94 %)	58/80 (72,5 %)	248/412 (60,19 %)
SD	56/88 (63,64 %)	49/88 (55,68 %)	50/87 (57,47 %)	52/87 (59,77 %)	65/88 (73,86 %)	272/440 (61,82 %)
SLS	36/82 (43,90 %)	36/82 (43,90 %)	47/86 (54,65 %)	42/83 (50,60 %)	47/86 (54,65 %)	208/419 (49,64 %)
SNS	6/48 (12,5 %)	9/58 (15,52 %)	11/59 (18,64 %)	19/58 (32,76 %)	18/64 (28,13 %)	48/287 (16,72 %)

Vir: prirejeno po *Delo* (1992; 1996); Državna volilna komisija (2000; 2004; 2008).

V tabelo 3.2 sem vključil zgolj LDS, SDS, SD, SLS in SNS (1959 analiziranih kandidatov), ker se je naštetim političnim strankam v vsakem izmed mandatov uspelo uvrstiti v DZ. Zgolj tako lahko izvem, kako pomembna je akademska izobrazba kot kriterij selektorjev v političnih strankah v Sloveniji. Grabnerjeva (2010, 35) je pri svojem raziskovanju na primeru SD ugotovila, da se izobrazbena struktura kandidatov SD, ni skladala z izobrazbeno strukturo prebivalstva. Pogled na tabelo 3.2 razkriva, da je v povprečju največ akademsko izobraženih kandidatov ponudila LDS (66,33 %), najmanj pa SNS (16,27 %). Slednja je v analiziranih časovnih točkah (začetek vsakega mandatnega obdobja) še najbolj sledila ideji modela mikrokozmičnega predstavnitva, vsaj kar se tiče kriterija akademske izobrazbe. Najbližje je bila leta 1992, ko je bilo 5,6 % Slovencev akademsko izobraženih, stranka pa je ponudila 12,5 % kandidatov s tako izobrazbo. Na drugi strani so bili največji deleži (in razlike glede na populacijo) akademsko izobraženih kandidatov za DZ v mandatnem obdobju 2008–2012, in sicer pri strankah SD (73,86 %), SDS (72,5 %) in LDS (71,95 %). To mandatno obdobje je edino, v katerem LDS ni ponudila največjega deleža kandidatov z akademsko izobrazbo. Adam (1992) in Herzog (1992) sta izpostavila, da je akademska izobrazba predpogoj politične kariere in da se število akademsko izobraženega vodilnega osebja povečuje. Ob rezultatih analize opažam, da ni konstantnega trenda pri

naraščanju in upadanju deležev akademsko izobraženih kandidatov, saj so nihanja prisotna pri vseh analiziranih strankah (določene podobnosti so opazne le pri LDS in SDS). Pri slovenski populaciji je trend drugačen, saj se je, razen v letu 1996, delež akademsko izobraženih kandidatov stalno povečeval. Po deležu akademsko izobraženih kandidatov (čez 60 %) izstopajo tri politične stranke: LDS, SD in SDS. Če pa primerjam skrajni časovni točki, prvo (1992–1996) in zadnje (2008–2012) mandatno obdobje, pa opažam, da se je delež akademsko izobraženih kandidatov na kandidatnih listah povečal¹¹ v povprečju za 12,07 %. V slovenski populaciji se je delež akademsko izobraženih v istem obdobju povečal »le« za 8,5 %. Razkorak med deležem akademsko izobraženih kandidatov in akademsko izobraženimi prebivalci Slovenije se v tem pogledu povečuje.

Odsev oziroma zrcalo populacije naj bi po modelu mikrokozmičnega predstavništva dobili v parlamentu oziroma z njegovim konstituiranjem. Pravo sliko naj bi dali izvoljeni poslanci. Zajc (2004) izpostavlja, da v vseh parlamentih ugotavljajo, da so odstopanja od izobrazbene strukture volivcev precejšnja in da ima zlasti v parlamentih držav z daljšo parlamentarno tradicijo veliko poslancev višjo in visoko izobrazbo ter različna znanja, s katerim odstopajo od povprečne izobrazbene in poklicne strukture volivcev. Stopnja izobrazbe poslancev slovenskega DZ je bila po Zajčevih ugotovitvah (2004, 127) v vseh mandatih visoka in se še naprej zvišuje.

V tabeli 3.3 sem navedel vse politične stranke, ki jim je kadar koli uspelo prestopiti prag DZ. Skupne številke razkrivajo, da DZ (vsaj kar se tiče akademsko izobraženih poslancev) ne odslikava natančne slike populacije, kar predvideva model mikrokozmičnega predstavništva. Nasprotno, skupno povprečje deležev, ki predstavlja odstotek akademsko izobražene populacije med letoma 1992 in 2008 (8,86 %), je skoraj osemkrat manjše od skupnega povprečja deležev, ki predstavlja delež akademsko izobraženih poslancev med letoma 1992 in 2008 (64 %). Splošna slika pokaže, da ni enotnega trenda v naraščanju ali upadanju deleža akademsko izobraženih kandidatov. V prvem (1992–1996) in v zadnjem (2008–2012) mandatnem obdobju je bilo število akademsko izobraženih poslancev enako, torej 61 poslancev oziroma 67,78 % vseh. Kljub nihanjem je skupna številka po šestnajstih letih enaka. Če primerjamo povprečja deležev akademsko izobraženih kandidatov na kandidatnih listah in povprečja deležev izvoljenih poslancev pa opazimo, da je povprečni delež akademsko izobraženih poslancev prav v vseh analiziranih strankah (LDS, SDS, SD,

---

¹¹ LDS: + 5,73 %, SDS: + 18 %, SD: + 10,22 %, SLS: + 10,75 %, SNS: + 15,63 %.

SLS, SNS) večji od povprečnega deleža akademsko izobraženih kandidatov na listah, kar bi morda v neki meri lahko kazalo, da volivci radi izberejo kandidate z akademsko izobrazbo, če so jim ti ponujeni.

Tabela 3.3: Število in delež akademsko¹² izobraženih poslancev v točkah konstituiranja DZ

¹³	1992–1996	1996–2000	2000–2004	2004–2008	2008–2012	¹⁴
LDS	15/22 (68,18 %)	16/25 (64 %)	24/34 (70,59 %)	17/23 (73,91 %)	3/5 (60 %)	75/109 (68,81 %)
SDS	3/4 (75 %)	9/16 (56,25 %)	8/14 (57,14 %)	19/29 (65,52 %)	18/28 (64,29 %)	57/91 (62,64 %)
SD	11/14 (78,57 %)	7/9 (77,78 %)	7/11 (63,64 %)	6/10 (60 %)	22/29 (75,86 %)	53/73 (72,60 %)
SLS	9/10 (90 %)	10/19 (52,63 %)	4/9 (44,44 %)	3/7 (42,86 %)	3/5 (60 %)	29/50 (58 %)
SNS	4/12 (33,33 %)	1/4 (25 %)	1/4 (25 %)	2/6 (33,33 %)	2/5 (40 %)	10/31 (32,26 %)
SKD	9/15 (60 %)	8/10 (80 %)	/	/	/	17/25 (68 %)
DeSUS	/	3/5 (60 %)	1/4 (25 %)	3/4 (75 %)	4/7 (57,14 %)	11/20 (55 %)
NSi	/	/	6/8 (75 %)	9/9 (100 %)	/	15/17 (88,24 %)
PNS	0/2 (0 %)	0/2 (0 %)	0/2 (0 %)	0/2 (0 %)	1/2 (50 %)	1/10 (10 %)
Zares	/	/	/	/	8/9 (88,89 %)	8/9 (88,89 %)
DS	5/6 (83,33 %)	/	/	/	/	5/6 (83,33 %)
ZS	5/5 (100 %)	/	/	/	/	5/5 (100 %)
SMS	/	/	2/4 (50 %)	/	/	2/4 (50 %)
¹⁵	61/90 (67,78 %)	54/90 (60 %)	53/90 (58,89 %)	59/90 (65,56 %)	61/90 (67,78 %)	288/450 (64 %)

Vir: prirejeno po Državni zbor (1995; 1996; 2000; 2004; 2008a; 2010).

Ugotovil sem že, da je vseh pet strank na listah ponudilo večji delež akademsko izobraženih kandidatov, kot je ljudi z enako izobrazbo v slovenski populaciji. Videli smo, da glede na kriterij akademske izobrazbe DZ ni zrcalo populacije. A končna sestava parlamenta je odvisna od volilnega vedenja volivcev. Da lahko izvem, kako pomembna je (akademska) izobrazba kandidatov za odločanje volivcev, moram pogledati javnomnenjske raziskave. V zgodovini raziskav SJM takšno vprašanje žal ni obstajalo. Primer vprašanja, ki bi z večjim številom ponujenih odgovorov, drugačnim načinom merjenja in rahlo modifikacijo najbrž bilo primerno, je iz raziskave SJM 03/4: »5.02 Navedli vam bomo nekaj lastnosti, ki naj bi jih

¹² Publikacije DZ ponujajo izraz »visoko izobraženi«, pri čemer ponujajo kategorije doktorji, magistri in drugi. Za namen diplome bom potegnil vzporednico z izrazom »akademski«, ki sem ga razložil v podpoglavju 1.2.

¹³ LDS je na prvih volitvah nastopila z imenom Liberalno-demokratska stranka Slovenije, pozneje je uporabljala ime Liberalna demokracija Slovenije (Delo 1992); SDSS oz. Socialdemokratska stranka Slovenije se je v SDS oz. Slovensko demokratsko stranko preimenovala 19. 9. 2003 (Državni zbor 2004); Združena lista: Delavska stranka, Demokratična stranka upokojenecv, Socialdemokratska unija, SDP Slovenije in nato Združena lista socialnih demokratov je predhodnica SD (Socialni demokrati 2011); SLS je leta 2000 na volitvah nastopila skupaj s SKD, leta 2008 pa skupaj s SMS (Državna volilna komisija 2000; 2008).

¹⁴ Skupno število akademsko izobraženih poslancev in skupni povprečni delež (po strankah).

¹⁵ Skupno število akademsko izobraženih poslancev in skupni povprečni delež (po mandatih).

imeli t. i. evropski poslanci, vi pa jih razvrstite glede na pomembnost, kjer 1 pomeni, da je ta lastnost najbolj pomembna in 4, da je ta lastnost najmanj pomembna. (povprečna ocena): a) ugled kandidata v Sloveniji, b) politična oz. strankarska pripadnost, c) primerna izobrazba, d) evropskost, svetovljanskost« (Toš 2004, 573). Do odgovora, kako pomembna je akademska izobrazba kandidatov za volivce, torej ne moremo priti. S sekundarno analizo datotek podatkov, ki jih hrani ADP, lahko dobimo vpogled »samo« v to, katero stranko so volili akademsko izobraženi prebivalci Slovenije (Tabela 3.4).

Iz tabele 3.4 je mogoče razbrati, da se trendi gibanja deležev pri strankah že v smeri gibanja ne ujemajo. V povprečju je v obravnavanem obdobju najmanjši delež akademsko izobraženih volivcev (že omenjenega vzorca populacije) volil SNS (2,35 %) največji pa LDS (29,07 %). Stranka LDS največjega deleža glasov akademsko izobraženih volivcev ni dobila dvakrat, in sicer v letih 1992 (ko je večji delež dobila DS) in pa 2004 (ko je večji delež dobila SDS). To je skladno s Kropivnikovimi ugotovitvami (1998, 150), v katerih je avtor izpostavil, da so volivci stranke LDS višje izobraženi od vseh drugih skupin volivcev, razen abstinentov. Tudi, ko je stranka SDS leta 2004 na volitvah zmagala in dobila precej večjo podporo akademsko izobraženih kot kdaj koli prej (pa tudi pozneje) na volitvah v DZ (31 %), je LDS vseeno dobila največji delež glasov (32,14 %) volivcev z akademsko izobrazbo. Če se ozrem na vseh pet mandatov (in na stranke, ki so se vsakič uspele uvrstiti v DZ), opazim, da akademsko izobraženi volivci očitno raje volijo ideološko »leve« stranke (LDS in SD) kot pa »desne« (SDS, SLS in SNS). V svoji analizi še ugotavljam, da delež akademsko izobraženih, ki niso volili, narašča.

Tabela 3.4: Volilne preference akademsko izobraženih volivcev¹⁶ na volitvah v DZ

¹⁷	1992	1996	2000	2004	2008	Povprečje
LDS	7/40 (17,5 %)	47/95 (49,47 %)	27/71 (38,03 %)	27/84 (32,14 %)	12/146 (8,21 %)	29,07 %
SDS	3/40 (7,5 %)	14/95 (14,74 %)	4/71 (5,63 %)	26/84 (31 %)	14/146 (9,59 %)	13,69 %
SD	3/40 (7,5 %)	6/95 (6,32 %)	13/71 (18,31 %)	16/84 (19,05 %)	55/146 (37,67 %)	17,77 %
SLS	4/40 (10 %)	4/95 (4,21 %)	3/71 (4,23 %)	1/84 (1,19 %)	5/146 (3,42 %)	4,61 %
SNS	0/40 (0 %)	2/95 (2,11 %)	2/71 (2,82 %)	4/84 (4,76 %)	3/146 (2,05 %)	2,35 %
SKD	3/40 (7,5 %)	4/95 (4,21 %)	/	/	/	5,86 % ¹⁸
DeSUS	/	/ ¹⁹	0/71 (0 %)	3/84 (3,57 %)	6/146 (4,11 %)	2,56 %
NSi	/	/	8/71 (11,27 %)	7/84 (8,33 %)	4/146 (2,74 %)	7,45 %
Zares	/	/	/	/	23/146 (15,75 %)	15,75 %
DS	12/40 (30 %)	6/95 (6,32 %)	/	/	/	18,16 %
ZS	2/40 (5 %)	/	/	/	/	5 %
SMS	/	/	5/71 (7,04 %)	/	/	7,04 %
Liberalna stranka	1/40 (2,5 %)	/	/	/	/	2,5 %
NDS	1/40 (2,5 %)	/	/	/	/	2,5 %
SSS	2/40 (5 %)	/	/	/	/	5 %
Lipa	/	/	/	/	0/146 (0 %)	0 %
Nisem volil	2/40 (5 %)	12/95 (12,63 %)	9/71 (12,68 %)	/	24/146 (16,44 %)	11,62 %

Vir: prirejeno po Toš, ur. (1993; 1997; 2001); Toš, Malnar in skupina (2004); Malnar in skupina (2008).

Zaradi dveh skrajnosti pri ugotovljenih deležih kandidatov z akademsko izobrazbo, izvoljenih poslancih z akademsko izobrazbo in volivcih z akademsko izobrazbo, sem

¹⁶ Uporabljene raziskave in vprašanja SJM: 93/1 (3.12 in 7.05), 97/1 (4.15 in 5.04), 01/2 (2.25 in 6.04), 04/2 (B12 in F6), 08/2 (B12 in F6). Vprašanje glede izbire stranke se je spreminjalo, a je vedno spraševalo po istem. Primer vprašanja: »3.12 Od volitev (december 1992) je minilo slabo leto, pa vendar se morda še spomnite, za katero stranko oz. kandidata katere stranke za Državni zbor ste volili?« (Toš, ur. 1993, 271). Vprašanje glede izobrazbe respondenta pa je bilo predstavljeno pri tabeli 3.1. Sekundarna analiza podatkov je bila opravljena s pomočjo poskusne različice računalniškega programa *IBM SPSS Statistics Version 19*.

¹⁷ Kategorije »drugo«, »ne vem«, »b. o.« in »druge stranke« so bile izpuščene.

¹⁸ Povprečje je smiselno izračunati le za stranke, katere so glas akademsko izobraženih volivcev dobile v vsakem izmed mandatov, saj v nasprotnem primeru izračunan podatek morda ne bi bil pravilen, ker so glasovi določene stranke lahko šli pod kategorijo »druge stranke«, ko ta ni bila med ostalimi ponujenimi odgovori.

¹⁹ Čeprav se je DeSUS leta 1996 uvrstila v DZ, pa avtorji raziskave SJM pri vprašanju 4.15 (97/1) odgovora DeSUS niso ponudili.

vprišanja zastavil predstavnikom strank LDS in SNS. Kar so mi povedali, sem predstavil v tabeli 3.5.

Tabela 3.5: Povzetek odgovorov predstavnikov političnih strank LDS in SNS

	LDS	SNS
Ali je večji del izbire kandidatov narejen že v stranki?	Ne. Potrebna je ukinitve volilnih okrajev in uvedba preferenčnega glasu za večji vpliv volivcev.	Ne. Stranka ne more določiti, kdo bo izvoljen. Potrebna je vpeljava absolutnega preferenčnega glasu za večji vpliv volivcev.
Ali je akademska izobrazba predpogoj politične kariere?	Ni niti predpogoj niti formalni pogoj. Sposobnejši kandidati pa imajo ponavadi višji nivo izobrazbe.	Je dobrodošel predpogoj in odskočna deska za kakršno koli kariero. Potrebno pa je imeti še veliko drugih lastnosti.
Ali si stranka prizadeva kandidirati ljudi, ki skupaj odražajo reducirano sliko populacije?	Pomembno je kandidirati različne profile ljudi, ki jih vežejo liberalne in etično moralne vrednote.	Ne, ker v tem stranka ne vidi smisla. Volivcem nihče ne more in ne sme predpisati, koga naj volijo.
Ali je izobrazba pomembno merilo stranke pri selekciji kandidatov?	Ni najpomembnejši dejavnik, vsekakor pa ni zanemarljiv.	Je eno izmed meril, ki je enakovredno ostalim. Ni pa dovolj, da se posameznika uvrsti na listo.
Kako komentirate volilne preference akademsko izobraženih volivcev?	Akademsko izobraženi volivci so bolj naklonjeni liberalni ideologiji.	Stranka komentiranje prepušča strokovnjakom. Pomemben je vsak glas.
Kakšna so pričakovanja volivcev glede izobrazbe potencialnih poslancev?	Zelo različna, a je nivo izobrazbe kandidata pri volivcih pomemben faktor odločanja.	Verjetno volivci ocenjujejo, da bodo izobraženi poslanci bolje opravljali delo.
Kaj menite o modelu mikrokozmičnega predstavnštva? Ali je realno dosegljiv?	Stranka modelu ni naklonjena in se ji realno ne zdi dosegljiv. Država mora biti vodena, kot so podjetja, kjer odloča majhno število najuspešnejših ljudi.	Kot ideal je zanimiv, a ni realno dosegljiv. Sistem z vnaprej določenim deležem prebivalstva v predstavnških organih je veljal v prejšnji državi. Končno odločitev dajo vedno volivci, kar se vidi pri »ženskih« kvotah.

Vir: Priloga A; Priloga B

Na tem mestu lahko dodam tudi ugotovitev Grabnerjeve (2010, 35), ki ji je predstavnica SD v intervjuju glede izobrazbo kandidatov SD za državnozbornske volitve dejala, »da bi morala biti malo višja, kot pa je v družbi« (Murko Pleš v Grabner 2010, 35).

4 Sklep

Postavljeno hipotezo: »Sodeč po številnih kritikah modela mikrokozmičnega predstavništva lahko pričakujemo, da DZ temu modelu ne sledi oziroma da z naraščanjem akademsko izobraženih poslancev v enaki meri ne narašča tudi delež akademsko izobraženih v mikrokozmosu populacije,« lahko ovržem, saj DZ modelu mikrokozmičnega predstavništva ne sledi (vsaj kar se tiče analizirane akademske izobrazbe). Ravno nasprotno, glede na predstavljeni trend se slovenski parlament od tega modela oddaljuje. Ugotovil sem, da povprečja deležev akademsko izobraženih prebivalcev Slovenije med letoma 1992 in 2008 (8,86 %) ne moremo primerjati s povprečjem deležev akademsko izobraženih poslancev DZ med leti 1992 in 2008 (64 %). Dobljene številke pa lahko primerjamo z rezultati analize Pippe Norris in Joni Lovenduski (1993, 386–388), ki sta na primeru Velike Britanije ugotovili, da je v parlamentu 70 odstotkov poslancev diplomantov, medtem ko ima v volilnem telesu »le« 6 odstotkov prebivalstva diplomo. Tudi gibanje deležev akademsko izobraženih ljudi in poslancev ni povsem primerljivo. Prvi odmik od mikrokozmičnih idealov je moč zaznati že pri političnih strankah, ki na svoje liste uvrščajo precej večji delež akademsko izobraženih kandidatov, kot je ljudi s tako izobrazbo v slovenski populaciji. S tem zagotovo v določeni meri vplivajo na končno podobo predstavniškega telesa, ki tako postane »ne-zrcalo«. Analiza je pokazala, da se je mikrokozmičnim idealom (vsaj kar se tiče akademske izobrazbe) najbolj približala SNS. Potrjena je bila tudi približna skladnost med ponujenimi kandidati in izvoljenimi poslanci glede akademske izobrazbe, oziroma je bil delež akademsko izobraženih poslancev celo nekoliko višji od deleža ponujenih kandidatov z enako izobrazbo. To morda lahko kaže na to, da volivci raje izberejo akademsko izobraženega kandidata, če jim je ta ponujen. Z gotovostjo pa lahko trdim, da so akademsko izobraženi volivci v povprečju najpogosteje volili LDS, ki je ponujala tudi največji delež akademsko izobraženih kandidatov.

Kljub vsem očitnim ugotovitvam je potrebno poudariti, da sem sledenje DZ modelu mikrokozmičnega predstavništva preveril zgolj na primeru ene (pa še to reducirane, ker nisem upošteval celotne izobrazbene strukture) lastnosti prebivalstva. Čeprav je Grabnerjeva (2010, 36) delala na primeru stranke SD, je njena raziskovalna ugotovitev Grabnerjeve (2010, 36) lahko dober opomin. Zapisala je: »Analiza nižjih stopenj dosežene izobrazbe na kandidatni listi nakazuje na določeno stopnjo povzemanja izobrazbene strukture populacije, vendar pa se na primeru višjih stopenj izobrazbe slika popolnoma obrne.« Pri selekciji kandidatov za parlamentarne volitve očitno prevladujejo elitistične težnje, a je to na podlagi analize zgolj

enega izmed kriterijev težko trditi. Vseeno bi bilo potrebno ugotoviti, ali imajo stranke sploh kakršno koli željo kandidirati skupino ljudi, ki bi bila reducirana in zelo kompleksna slika populacije. Povsem legitimno se je vprašati, če stranke kadrovske to (kandidirati skupino ljudi, ki v istem trenutku združujejo vse družbene karakteristike) sploh zmorejo in če ima slovenski DZ sploh na voljo dovolj poslanskih sedežev, da bi se v njem lahko odražale vse lastnosti slovenskega naroda. Nobeden od teoretikov namreč ni izpostavil, katerim značilnostim družbe v neki državi je potrebno dati prednost, oziroma če je to sploh potrebno. Morda bi bila ideja mikrokozmičnega predstavništva lažje izvedljiva, če bi za vsako (pomembnejšo) lastnost prebivalstva imeli svoje predstavniško telo, a to je povsem sprto z logiko posredne demokracije, ki naj bi državi zmanjšala stroške.

Izpostaviti moram tudi kritike in potencialne izboljšave svojega dela. Pri svojem raziskovanju sem sklepal iz vzorca na populacijo, pri čemer sem si pomagal z rezultati raziskave SJM. SURS namreč nima ustreznih podatkov o izobrazbeni strukturi prebivalstva, razen tistih iz popisov 1991 in 2002. Dobro bi bilo, da bi preveril vse kandidate na kandidatnih listah in ne samo kandidatov že večkrat omenjenih petih strank. Z izborom (sicer metodološko korektnim) sem morda izpustil kakšno politično stranko, ki je pri selekciji kandidatov sledila ideji mikrokozmičnega predstavništva in reducirano sliko populacije tudi ponudila volilnemu telesu, pa je v svojo analizo enostavno nisem vključil. Prav tako bi bilo zanimivo preveriti, kako so se odločali manj izobraženi volivci. Tako bi poskušal ugotoviti, katero stranko so volili in če so se sploh odločali na podlagi izobrazbe in si želeli, da bi jih zastopal njim enak kandidat. Do rezultatov bi lahko prišel le s pomočjo večjega števila raziskovalcev, ki bi uporabili anketne vprašalnike, kakor to delajo avtorji raziskave SJM. Tako pa poznam »le« odgovor na vprašanje, katero stranko so volili akademsko izobraženi volivci, ne vem pa katerega kandidata so volili in kako izobražen je ta kandidat bil.

Na končno podobo parlamenta vpliva več dejavnikov, na katere se ne da (ni zakonskih določil glede tega, kakšen odstotek določenih značilnosti prebivalstva mora vsebovati kandidatna lista) oziroma ne sme vplivati (svobodna volja volivcev kot temelj demokratičnosti sistema). V Sloveniji (in tudi drugod) je model mikrokozmičnega predstavništva zaradi svoje specifičnosti, želje po eksaktni preslikavi naroda, zaenkrat le ideal v teoriji predstavništva. V praksi pa je ta model očitno nezaželen.

Literatura

- 1) Adam, Frane. 1992. Pomen profesionalizacije politike v kontekstu modernizacije političnega sistema. V *Politika kot poklic: zbornik*, ur. Frane Adam, 7–18. Ljubljana: Krt.
- 2) Andeweg, Rudy B. in Jacques J. A. Thomassen. 2005. Modes of Political Representation: Toward a New Typology. *Legislative Studies Quarterly* 30 (4): 507–528.
- 3) Barnea, Shlomit in Gideon Rahat. 2007. Reforming Candidate Selection Methods: A Three-Level Approach. *Party Politics* 13 (3): 375–394.
- 4) Bille, Lars. 2001. Democratizing a Democratic Procedure: Myth or Reality?: Candidate Selection in Western European Parties, 1960–1990. *Party Politics* 7 (3): 363–380.
- 5) Birch, Anthony Harold. 1995. *The concepts and theories of modern democracy*. London; New York: Routledge.
- 6) Bogdanor, Vernon. 1985. Introduction. V *Representatives of People? Parliamentarians and Constituents in Western Democracies*, ur. Vernon Bogdanor, 1–12. Aldershot: Gower.
- 7) Bottomore, Tom. 1993. *Élites and society*. London; New York: Routledge.
- 8) Brennan, Geoffrey in Alan Hamlin. 1999. On Political Representation. *British Journal of Political Science* 29 (1): 109–127.
- 9) Brezovšek, Marjan. 1997. Changing Attitudes Towards Political Representation. *The Public* 2 (4): 105–118.
- 10)--- 2002. Volitve in politično predstavništvo. V *Parlamentarne volitve 2000*, ur. Danica Fink-Hafner in Tomaž Boh, 51–69. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 11) Cross, William. 2008. Democratic Norms and Party Candidate Selection: Taking Contextual Factors into Account. *Party Politics* 14 (5): 596–619.
- 12) Della Porta, Donatella. 2003. *Temelji politične znanosti*. Ljubljana: Sophia.
- 13) *Delo*. 1992. Volitve 1992, 18–20 (21. november).
- 14)--- 1996. Volitve 1996, 18–20 (26. oktober).
- 15) Državna volilna komisija. 2000. *Seznam potrjenih list kandidatov*. Dostopno prek: http://www.dvk.gov.si/volitve/dz2000/liste_kandidatov.htm (3. julij 2011).

- 16)--- 2004. *Liste kandidatov/kandidatk po posameznih volilnih enotah in volilnih okrajih*.
Dostopno prek: http://www.dvk.gov.si/VOLITVE_DZ2004/index.html (3. julij 2011).
- 17)--- 2008. *Uradna objava seznamov list po VE in seznam kandidatov, o katerih se glasuje po VO*. Dostopno prek: <http://www.dvk.gov.si/DZ2008/index.html> (3. julij 2011).
- 18) Državni zbor. 1995. *Državni zbor Republike Slovenije v 2. mandatnem obdobju*.
Dostopno prek:
<http://www.dz-rs.si/typo3conf/ext/acts/pi1/acts/getfile.php?cat=p&id=2501879>
(29. junij 2011).
- 19)--- 1996. *Poročilo za obdobje 23. 12. 92 do 16. 10. 96*. Dostopno prek:
<http://www.dz-rs.si/typo3conf/ext/acts/pi1/acts/getfile.php?cat=p&id=2494592>
(29. junij 2011).
- 20)--- 2000. *Poročilo o delu Državnega zbora v mandatnem obdobju 1996–2000*.
Dostopno prek:
<http://www.dz-rs.si/typo3conf/ext/acts/pi1/acts/getfile.php?cat=p&id=2494585>
(29. junij 2011).
- 21)--- 2004. *Poročilo o delu Državnega zbora v mandatnem obdobju 2000–2004*.
Dostopno prek:
<http://www.dz-rs.si/typo3conf/ext/acts/pi1/acts/getfile.php?cat=p&id=2494587>
(29. junij 2011).
- 22)--- 2007. *Zgodovinski trenutki Državnega zbora*. Dostopno prek:
http://www.dz-rs.si/index.php?id=390&no_cache=1&show_sporocilo=1127&pageNumber=214&cHash=119e638d25 (29. junij 2011).
- 23)--- 2008a. *Poročilo o delu Državnega zbora v mandatnem obdobju 2004–2008*.
Dostopno prek:
<http://www.dz-rs.si/typo3conf/ext/acts/pi1/acts/getfile.php?cat=p&id=2494594>
(29. junij 2011).
- 24)--- 2008b. *Prva seja Državnega zbora*. Dostopno prek:
http://www.dz-rs.si/index.php?id=390&no_cache=1&show_sporocilo=1809&pageNumber=158&cHash=cf722a3676 (29. junij 2011).
- 25)--- 2010. *Poročilo o delu Državnega zbora v obdobju 2008–2012; prvo leto mandata oktober 2008 – december 2009*. Dostopno prek:

<http://www.dz-rs.si/typo3conf/ext/acts/pi1/acts/getfile.php?cat=p&id=2494600>

(29. junij 2011).

- 26) Fenichel Pitkin, Hanna. 1969. The Concept of Representation. V *Representation*, ur. Hanna Fenichel Pitkin, 1–23. New York: Atherton Press.
- 27) Fink-Hafner, Danica. 2001. *Politične stranke*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 28) --- 2010. Politično predstavništvo: moderno, postmoderno, sestavljeno. V *Volitve v Evropski parlament 2009*, ur. Alenka Krašovec, 17–40. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 29) Fink-Hafner, Danica in Alenka Krašovec. 2000. Konsolidacija slovenske strankarske arene v primerjalni perspektivi. V *Demokratski prehodi I: Slovenija v primerjavi s srednjeevropskimi postsocialističnimi državami*, ur. Danica Fink-Hafner in Miro Haček, 155–176. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 30) Flere, Sergej. 2000. *Sociološka metodologija: temelji družboslovnega raziskovanja*. Maribor: Pedagoška fakulteta.
- 31) Grabner, Anja. 2010. *Teorija predstavništva in selekcija kandidatov za volitve (primer Socialnih demokratov)*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 32) Griffiths, Phillips A. 1969. How Can One Person Represent Another? V *Representation*, ur. Hanna Fenichel Pitkin, 133–156. New York: Atherton Press.
- 33) Herzog, Dietrich. 1992. Moderen poklicni politik. V *Politika kot poklic: zbornik*, ur. Frane Adam, 67–90. Ljubljana: Krt.
- 34) Hoffmann-Lange, Ursula. 1992. Elite v modernih demokracijah. V *Politika kot poklic: zbornik*, ur. Frane Adam, 91–107. Ljubljana: Krt.
- 35) Judge, David. 2005. *Representation: Theory and Practice in Britain*. London; New York: Routledge.
- 36) Kasapović, Mirjana. 2001. Nominating procedures in democratic polities. *Politička misao* 38 (5): 3–17.
- 37) Katz, S. Richard. 2001. The Problem of Candidate Selection and Models of Party Democracy. *Party Politics* 7 (3): 277–296.
- 38) Kovačević, Đuro. 1982. *Politička elita*. Beograd: Mladost.
- 39) Krašovec, Alenka. 2000. *Moč v političnih strankah: odnosi med parlamentarnimi in centralnimi deli političnih strank*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

- 40)--- 2003. Mehanizma vzpostavitve lojalnosti v slovenskih parlamentarnih strankah. Selekcija kandidatov za parlamentarne volitve in vrsta poslanskega mandata. *Teorija in praksa* 40 (1): 74–89.
- 41)--- 2007. *Volilne študije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 42)Kropivnik, Samo. 1998. *Slovenski volivci v geografskem, družbenem, in ideološkem prostoru: analize volitev v letih 1990 in 1992*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 43)Kustec Lipicer, Simona. 2009. *Vrednotenje javnih politik*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- 44)Malnar, Brina in skupina. 2008. *Slovensko javno mnenje 2008/2: Evropska družboslovna raziskava* [datoteka podatkov]. Slovenija, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij [izdelava], 2008. Slovenija, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Arhiv družboslovnih podatkov [distribucija], 2010.
- 45)Mansbridge, Jane. 2003. Rethinking Representation. *American Political Science Review* 97 (4): 515–528.
- 46)McCrone, Donald J. in James H. Kuklinski. 1979. The Delegate Theory of Representation. *American Journal of Political Science* 23 (2): 278–300.
- 47)Mills, Charles Wright. 1965. *Elita oblasti*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- 48)Norris, Pippa in Joni Lovenduski. 1993. 'If Only More Candidates Came Forward': Supply-Side Explanations of Candidate Selection in Britain. *British Journal of Political Science* 23 (3): 373–408.
- 49)Panebianco, Angelo. 1988. *Political Parties: Organization and Power*. Cambridge: Cambridge University Press.
- 50)Pinterič, Uroš. 2006. Formalna in neformalna izobrazba slovenske parlamentarne elite po 1990. V *Slovenija v evropski družbi znanja in razvoja: zbornik povzetkov/ Slovenski politološki dnevi 2006*, ur. Miro Haček in Drago Zajc, 57. Ljubljana: Slovensko politološko društvo.
- 51)Roy, Ramashray. 1967. Selection of Congress Candidates. IV: Socio-Demographic Characteristics of Applicants. *Economic and Political Weekly* 2 (6): 371–376.
- 52)Rehfeld, Andrew. 2006. Towards a General Theory of Political Representation. *The Journal of Politics* 68 (1): 1–21.
- 53)Rogowski, Ronald. 1981. Representation in Political Theory and in Law. *Ethics* 91 (3): 395–430.

- 54) Socialni demokrati. 2011. *Zgodovina. Socialni demokrati od ustanovitve do danes*. Dostopno prek: <http://www.socialnidemokrati.si/predstavitev/preberi/2/zgodovina> (3. julij 2011).
- 55) *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. 2000. Dostopno prek: <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html> (4. julij 2011).
- 56) Sterne, Simon. 1969. Proportional Representation. V *Representation*, ur. Hanna Fenichel Pitkin, 73–82. New York: Atherton Press.
- 57) Tomšič, Matevž. 2008. *Elite v tranziciji*. Nova Gorica: Fakulteta za uporabne družbene študije.
- 58) Toš, Niko. 1988. *Metode družboslovnega raziskovanja: visokošolski učbenik*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- 59) ---, ur. 1993. *Slovensko javno mnenje 1993/1* [datoteka podatkov]. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij [izdelava], november 1993. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Arhiv družboslovnih podatkov [distribucija], 2000.
- 60) --- 1997. *Slovensko javno mnenje 1997/1: Stališča Slovencev o pridruževanju Evropski Uniji* [datoteka podatkov]. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij [izdelava], november 1997. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Arhiv družboslovnih podatkov [distribucija], 2000.
- 61) --- 1999. *Vrednote v prehodu II. Slovensko javno mnenje 1990–1998*. Ljubljana: IDV – CJMMK.
- 62) --- 2001. *Slovensko javno mnenje 2001/2: Slovensko javno mnenje in Mednarodna raziskava Procesi demokratizacije v srednji in vzhodni Evropi* [datoteka podatkov]. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij [izdelava], 2001. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Arhiv družboslovnih podatkov [distribucija], 2002.
- 63) --- 2004. *Vrednote v prehodu III. Slovensko javno mnenje 1999–2004*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, IDV – CJMMK.
- 64) --- 2009. *Vrednote v prehodu IV.: slovensko javno mnenje 2004–2009*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, IDV – CJMMK.

- 65) Toš, Niko, Brina Malnar in skupina. 2004. *Slovensko javno mnenje 2004/2: Evropska družboslovna raziskava* [datoteka podatkov]. Slovenija, Ljubljana: Fakulteta za družbene vede, Center za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij [izdelava], 2004. Slovenija, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Arhiv družboslovnih podatkov [distribucija], 2009.
- 66) Zajc, Drago. 2004. *Razvoj parlamentarizma: funkcije sodobnih parlamentov*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede v sodelovanju z Liberalno akademijo.

Prilogi

Priloga A: Odgovori LDS na postavljena vprašanja

Se strinjate s trditvijo, da je večji del izbire kandidatov za v parlament narejen že v stranki (po strankinih merilih) in da (grobo rečeno) volivci stranki določijo le število sedežev?

S tem se ne strinjam popolnoma. Dejstvo je, da bi z ukinitvijo volilnih okrajev in z uvedbo preferenčnih glasov volivci imeli večji vpliv na to, kateri kandidat bo izvoljen.

Bi se strinjali s tem, da je akademska izobrazba predpogoj politične kariere?

Ne morem trditi, da je izobrazba predpogoj in tudi ne formalni pogoj politične kariere. Res pa je, da sposobnejši kadri navadno premorejo višji nivo izobrazbe. Kot sem že dejal, smo za poslance vedno kandidirali ljudi, ki so sposobni prinesiti dodano vrednost za našo državo.

Ste si po Vašem mnenju v stranki LDS kadar koli prizadevali, da bi na kandidatno listo za volitve v DZ postavili ljudi, ki odražajo reducirano sliko populacije (glede na njene lastnosti, med drugim tudi izobrazbeno strukturo), kot to predvideva model mikrokozmičnega predstavništva?

V stranki smo se vedno zavzemali za to, da bi na kandidatna mesta postavljali ljudi, ki so sposobni doprinesiti dodano vrednost s svojim delovanjem v parlamentu. Pomembno je, da imamo različne profile ljudi in da te ljudi vežejo iste vrednote, predvsem liberalne ter etično moralne.

Rezultati analize so pokazali, da je stranka LDS na kandidatno listo za volitve v DZ (med letoma 1992 in 2008) postavila v povprečju 66,33 % akademsko izobraženih kandidatov (kandidatov, ki imajo diplomu, magisterij ali doktorat). Stranka je v DZ v povprečju imela 68,81 % akademsko izobraženih poslancev. Ali je v stranki LDS akademska izobrazba pomembno merilo, da se kandidata uvrsti na listo?

Sama izobrazba ni najpomembnejši dejavnik, vsekakor pa ni zanemarljiv. Kot sem že omenil sposobni kandidati navadno premorejo tudi višji nivo izobrazbe.

Kako bi komentirali rezultat, da se je v povprečju največji delež (29,07 %) akademsko izobraženih volivcev (če gledamo vseh pet mandatov) odločil, da glasuje za stranko LDS?

Ugotovitev me osebno veseli. Kaj so pa razlogi za to, bi bilo potrebno podrobneje preučiti. Verjamem, da je stranka znala ponuditi dobre kandidate, ob tem pa ne gre spregledati dejstva, da so akademsko izobraženi volivci bolj naklonjeni liberalni ideologiji.

Ali menite, da volivci od kandidatov oz. potencialnih poslancev pričakujejo, da so ti bolj izobraženi oz. »elitni« od njih?

Volivci na izobrazbo gledajo zelo različno, predvsem odvisno od svoje stopnje izobrazbe ter vrste ostalih dejavnikov. Nekateri pričakujejo, da morajo državo upravljati najsposobnejši (najbolj izobraženi) kadri, drugi pa menijo, da ti nimajo stika z realnostjo in da ne razumejo »malega« človeka. Moje osebno mnenje je, da je nivo izobrazbe pri odločanju volivcev pomemben faktor.

Kakšen se Vam zdi ideal mikrokozmičnega predstavništva? Ali je realno dosegljiv? Če ni, zakaj?

Osebno modelu mikrokozmičnega predstavništva nisem ravno naklonjen. Dopuščam pa možnost, da bi mnenje ob podrobnejši seznanitvi z modelom lahko spremenil. Tudi v uspešnih podjetjih je navadno majhna peščica menedžerjev, ljudi, ki se ukvarjajo z razvojem, in tehnologov, kateri nosijo levji delež zaslug za uspešnost podjetja. Osebno menim, da bi državo morali voditi njeni najuspešnejši kadri. Model mikrokozmičnega predstavništva je v realnosti zelo težko doseči. Najverjetneje bi bilo potrebno spremeniti ustavo, vprašanje pa je tudi, kaj bi s tem modelom pridobili in kako bi se volivci nanj odzvali. Vsekakor je potrebno narediti več simulacij modela, da bi dobili realnejši pogled na njegovo delovanje. Spremembe volilne zakonodaje so politično vedno zelo zahtevne, zato je vprašanje, če je sedanja politična »elita« pripravljena na tako spremembo.

Priloga B: Odgovori SNS na postavljena vprašanja

Se strinjate s trditvijo, da je večji del izbire kandidatov za v parlament narejen že v stranki (po strankinih merilih) in da (grobo rečeno) volivci stranki določijo le število sedežev?

Ne. Vsaka stranka seveda sama, po svojih pravilih določi kandidate, vendar pa nikakor ne more določiti, kateri izmed teh kandidatov bodo tudi izvoljeni, saj so zaradi izračuna deleža prejetih glasov, ki se upošteva pri določanju izvoljenih, lahko izvoljeni tudi kandidati z manjšim absolutnim številom prejetih glasov, neizvoljeni pa so lahko tudi kandidati, ki sicer v skupnem seštevku stranki prinesejo več glasov, vendar kljub temu ne dobijo mandata. Seveda pa bi predlagana sprememba volilnega sistema, ki je bila v obravnavi v letošnjem letu in katero je SNS podpirala, ki pa ni dobila dovolj glasov v Državnem zboru, z absolutnim preferenčnim glasov volivcem omogočila še bistveno večji vpliv in obenem tudi izbiro. Sedanji sistem volivcu, ki se je odločil za neko listo kandidatov – torej običajno stranko –, ne omogoča več izbire med kandidati te stranke, saj lahko voli samo za tistega kandidata, ki kandidira v njegovem volilnem okraju, če bi bila uveljavljena že omenjena sprememba, pa bi lahko izbral med več kandidati posamezne stranke, torej bi bila možnost izbire in vpliva tudi s tega vidika večja.

Bi se strinjali s tem, da je akademska izobrazba predpogoj politične kariere?

Ni obvezen predpogoj, je pa vsekakor zelo dobrodošla, ob predpostavki seveda, da akademska izobrazba ni zgolj naziv, ampak da je za njo tudi dejansko znanje. Sicer pa po našem prepričanju tudi v politiki velja tako kot povsod drugod – formalna izobrazba je zgolj dobra odskočna deska za kakršno koli kariero, potrebnih pa je še veliko drugih lastnosti, s katerimi lahko posamezniki tudi zelo uspešno nadomestijo odsotnost formalne izobrazbe. Bi pa verjetno lahko rekli, da se volivci raje odločajo za ljudi z višjo izobrazbo, saj očitno ocenjujejo, da bodo ti lahko boljše in uspešneje opravljali delo.

Ste si po Vašem mnenju v stranki SNS kadar koli prizadevali, da bi na kandidatno listo za volitve v DZ postavili ljudi, ki skupaj odražajo reducirano sliko populacije (glede na njene lastnosti, med drugim tudi izobrazbeno strukturo), kot to predvideva model mikrokozmičnega predstavništva?

Ne. V tem tudi ne vidimo kakšnega posebnega smisla. Tudi, če bi vse stranke določale kandidatne liste na ta način, to še vedno ne bi pomenilo, da bi izvoljeni poslanci odražali sliko

celotne populacije v malem, saj volivcem nihče ne more in ne sme predpisati, za koga naj volijo.

Rezultati analize so pokazali, da je stranka SNS na kandidatno listo za volitve v DZ (med letoma 1992 in 2008) postavila v povprečju 16,72 % akademsko izobraženih kandidatov (kandidatov, ki imajo diplomo, magisterij ali doktorat). Stranka je v DZ v povprečju imela 32,26 % akademsko izobraženih poslancev. Ali je v stranki SNS akademska izobrazba manj pomembno merilo, ko se odloča o tem, ali kandidata uvrsti na listo?

Akademska izobrazba je eno izmed meril, ki jih upoštevamo pri določanju kandidatov, enakovredno ostalim. Samo akademska izobrazba še ni dovolj za uvrstitev posameznika na listo. Sicer pa se delež kandidatov z akademsko izobrazbo na naših kandidatnih listah iz volitev v volitve povečuje.

Kako bi komentirali rezultat (sekundarne analize raziskav Slovensko javno mnenje), da je v povprečju delež akademsko izobraženih volivcev (če gledamo vseh 5 mandatov) ki se je odločil, da glasuje za stranko SNS, najmanjši (2,35 %)?

Komentiranje tovrstnih analiz prepuščamo strokovnjakom. Za nas je pomemben vsak glas in vsakega volivca, ne glede na njegov takšni ali drugačni položaj, obravnavamo enako in smo mu tudi enako zavezani.

Ali menite, da volivci od kandidatov oz. potencialnih poslancev pričakujejo, da so ti bolj izobraženi oz. bolj »elitni« od njih?

Dvomimo, da pričakujejo, da bi bili poslanci bolj »elitni«, kot so volivci, verjetno pa, kot že omenjeno, ocenjujejo, da bodo izobraženi poslanci bolje opravljali delo, zato v večji meri volijo tiste z višjo izobrazbo.

Kakšen se Vam zdi ideal mikrokozmičnega predstavnštva? Ali je realno dosegljiv? Če ni, zakaj?

Kot ideal je vsekakor zanimiv, kaj več pa bi tako na hitro težko odgovorili. Se pa nam ne zdi realno dosegljiv. Sistem v katerem smo imeli določene deleže različnih delov prebivalstva, smo že poznali – v bivši državi je bilo točno določeno, koliko mladih, koliko žensk, koliko delavcev in podobno mora biti v takratnih predstavnških organih, potem pa smo v te organe dobili ljudi, ki so bili tam zgolj zato, ker je bilo potrebno zagotavljati nekakšne deleže, ne pa ker bi to želeli in še manj zato, ker bi bili pripravljeni tudi aktivno delovati. Vprašanja sposobnosti pa se niti ne bi dotikali na tem mestu. Če imajo volivci svobodno izbiro med kandidati, potem tudi, če bi od tistih, ki sestavljajo kandidatne liste oziroma predlagajo

kandidate, torej na primer od strank zahtevali, da so njihove kandidatne liste natančen odsev strukture celotnega naroda, oziroma vseh prebivalcev države, tega še vedno ne bi mogli zagotoviti, saj bi končno odločitev imeli volivci, ki bi pač volili, kakor bi volili. To se lepo kaže pri t. i. »ženskih« kvotah – čeprav je na vseh listah predpisano število kandidatov vsakega spola, se razmerje med spoloma v parlamentu ni bistveno spremenilo – volivci pač v večji meri volijo moške kandidate. Zakaj je temu, pa je verjetno že tema kakšne druge diplomske naloge.